

Морський вовк

Автор:

Джек Лондон

Морський вовк

Джек Лондон

Зарубіжні авторські зібрання

Джек Лондон (1876—1916) – це письменник, з ім'ям якого відразу виникають думки про вовків, золоту лихоманку, море й кораблі. Раніше видавництво «Фоліо» випустило друком збірку «Білий зуб», романи «Серця трьох», «Мартін Іден», «Дочка снігів» і «Місячна долина».

Не став винятком і роман «Морський вовк» – від снігових рівнин Аляски й пригод на Юконі Джек Лондон переміщує своїх героїв у бурхливий океан. Це оповідь про те, як одна «подорож» може докорінно змінити долю, про сильних духом і тілом, про морські пригоди, відвагу й романтику. Хоча з романтикою не все так однозначно.

Головний герой – літературний критик Гамфрі Ван-Вейден після корабельної аварії потрапляє на шхуну із похмурою назвою «Привид». Радіти порятунку довелося недовго: капітан судна Вовк Ларсен виявився справжнім деспотом. Усі, хто потрапляє на його шхуну, довічно стають його рабами. Ларсен полонить усіх нібито для роботи на себе та подальшої наживи внаслідок полювання на морських котиків, але насправді йому подобається тримати всіх у страху, знущатися й демонструвати свою силу. Багато хто намагався зупинити капітана, але марно. Відчай і страх невидимим туманом оповили злощасну шхуну. Здається, і Гамфрі уготована незавидна доля...

Основний лейтмотив роману – це своєрідна філософія Вовка Ларсена, яку він сповідує. Тож чи спіткає він нову філософію життя, чи так і залишиться невблаганним і безжальним звіром, для якого своє життя – велика цінність, а чужі не варті й копійчини.

Джек Лондон

Морський Вовк

Розділ I

Я не знаю, з чого почати. Іноді жартома я думаю, що в усьому винний Чарлі Ферасет. У нього була дача в Міл-Велі, під горою Томалпайс. Жив він там тільки взимку, коли приїздив туди відпочити й почитати на дозвіллі Ніцше та Шопенгауера. Коли наставало літо, він знову повертався до міста, щоб працювати не покладаючи рук у духоті й пилюці. Я мав звичку відвідувати його щосуботи після полудня й залишатися в нього до понеділка. Коли б у мене не було цієї звички, я б не опинився того пам'ятного січневого понеділка в бухті Сан-Франциско.

Не можна сказати, що судно, на якому я плив, було ненадійне: «Мартінес» робив тільки четвертий чи п'ятий рейс на переправі між Саусаліто та Сан-Франциско. Річ не в цьому. Небезпека крилася в густому тумані, що навис над бухтою, хоч мене, людину суходолу, він мало лякав. Справді, я пригадую, як спокійно я вмовився на палубі, просто під стерновою рубкою, і таємничість сірого туману опанувала мою уяву. Віяв свіжий бриз, і я довгенько був самотній серед вогкої півтемряви, – хоч і не зовсім, правда, бо неясно відчував присутність стерничого чи ще когось, чи не капітана, у склянній будці в мене над головою. Пригадую, я сидів і розважав про вигоди розподілу праці: мені не потрібно вивчати тумани, вітри, припливи та відпливи і взагалі мореплавство, аби відвідати свого приятеля, що живе по той бік затоки. Як це добре, думав я, що люди мусять спеціалізуватися. Штурман і капітан знаються на своїм ділі, й знання їхні служать багатьом тисячам людей, що так само, як і я, не знають ні моря, ні мореплавства. З іншого боку, замість витратити енергію на вивчення багатьох предметів, я мав можливість зосередити її на вивченні того, чим я цікавлюся, наприклад: яке місце посідає Едгар По в американській літературі. Між іншим, так називалася моя стаття у свіжому числі журналу «Атлантика». Піднявшись на корабель і проходячи по салону, я задоволено відзначив, що один огрядний добродій читає «Атлантику» якраз на сторінці, де надруковано мою статтю. Знову ж таки, це

тільки завдяки розподілові праці та спеціальним знанням штурмана й капітана цей огрядний добродій мав змогу читати мою спеціальну статтю про Едгара По, доки його перевозили з Саусаліто до Сан-Франциско.

Якийсь червонолиций чоловік грюкнув дверима салону й загупав ногами по палубі, урвавши мої думки. Я саме обмірковував тему своєї нової статті, яку я хотів назвати «Необхідність свободи. В обороні митця». Червонолиций чоловік зиркнув у бік стернової рубки й повів очима навколо, вдивляючись у туман. Потім прошкандибав по палубі туди й назад (він, либонь, був на протезах) і зупинився біля мене, широко розставивши ноги. На його обличчі сяяла усмішка. Я не помилюся, подумавши, що ця людина все своє життя прожила в морі.

– Від такої гидкої погоди люди передчасно сивіють, – сказав він, ледь кивнувши головою в бік стернової рубки.

– А мені здається, тут нема нічого складного, – відповів я. – Це просто, як двічі по два – чотири. Компас показує напрямок, а віддаль і швидкість відомі. Я сказав би, що це звичайнісінька арифметика, та й годі.

– Нічого складного! – перекирив мене чоловік. – Просто, як двічі по два – чотири! Звичайнісінька арифметика!

Тут він якось підтягся, відкинувся назад і зміряв мене поглядом.

– А що ви знаєте про відплив, що рветься тут крізь Золоті Ворота? – запитав або, радше, гримнув він. – Або швидкість течії? А як відноситься, га? Ось прислухайтесь. Чуєте? Це дзвонить буй. Ми йдемо просто на нього. О, бачте, міняють курс.

З туману долинув сумний дзвін. Я помітив, як стерничий хапливо закрутив штурвалом. Щойно бемкання дзвона чулося спереду, а тепер воно долидало вже збоку. Раптом хрипко заревів наш свисток, час від часу чути було й інші свистки, що долітали крізь туман з усіх боків.

– Якийсь пароплав, – сказав червонолиций, показуючи праворуч, звідки було чути свистки. – А там що? Чуєте? Сурмлять у ріжок. Певно, якась шаланда. Гей, ви там, на шаланді, не ловіть гав! Так я й знав! Тепер хай попокрутяться!

Невидимий пароплав раз у раз подавав сигнали, і вони перепліталися з тривожними звуками ріжка.

– А тепер вони перемовляються, намагаючись розминутися, – вів далі червонолиций, як свистки раптом затихли.

Його обличчя сяяло й очі блищали від захоплення, коли він перекладав мову ріжків та сирен на звичайні слова.

– Ото сирена пароплава, що йде десь там ліворуч. А чуєте цей – у нього ніби жаба застрягла в горлянці. Здається, це парова шхуна, вона повзе назустріч відпливу.

Враз ми почули пронизливий різкий свист просто попереду і дуже близько від нас. На «Мартінесі» вдарили в гонг. Колеса нашого судна спинились, їхнє ритмічне ляпання по воді завмерло, потім вони знову залопотіли. Пронизливий різкий свист, подібний до сюрчання цвіркуна серед реву великих звірів, почувся крізь туман уже збоку, а скоро й зовсім затих. Я глянув на свого супутника за поясненням.

– Храбруватий катерець, – сказав він. – Я мало вже не хтів, щоб його, чортяку, потопили! Від таких буває велике лихо. А яка з них користь? Сяде в такий катерець якийсь шибеник і преться, наче дідько в пекло, дме у свою свиставку, переганяє інших та гука всьому світові, мовляв, це я йду, я не можу сам поберегтися, то тікайте з дороги! Бо, бачте, він іде! Хіба йому втямки, що таке проста ввічливість!

Мене тішив його нез'ясовний гнів, і доки він, обурений, ходив туди й сюди, я знову поринув у поезію туману. Справді, якоюсь поезією віяло від цієї мли, що не було їй кінця, ані краю. Вона таємниче нависла над землею, що невтомно кружляє в просторі. А люди, – ці світлячки й іскринки, одержимі жадобою діяльності, – мчать на своїх конях із криці й дерева крізь саме серце таємниці, наосліп пробиваючись крізь Невідоме, та вигукують сміливі слова, аби заглушити внутрішній голос страху і непевності.

Голос мого сусіди повернув мене до дійсності. Мені стало смішно: адже я у своєму житті теж борсаюсь наосліп, думаючи, що з розплющеними очима лечу крізь таємницю...

– Еге! Хтось іде назустріч, – сказав він. – Чуєте? Та що як швидко. І просто на нас! Певно, нас іще не почув. Вітер-бо супротивний.

Міцний бриз віяв нам в обличчя. Я виразно почув свисток трохи попереду й десь збоку.

– Пасажирський? – спитав я.

Він кивнув головою.

– А який же ще так летітиме? – і засміявся. – Наші, певно, захвилювалися.

Я глянув угору. Капітан вистромив голову й плечі з рубки й пильно вдивлявся в туман, ніби намагаючись напруженням волі пронизати імлу. Обличчя його було занепокоєне, як і обличчя мого сусіди, що, підступивши до поручнів, утупив очі в бік невидимої небезпеки.

Усе сталося неймовірно швидко. Туман розійшовся, наче клином розколений, і перед нами з'явилася прова якогось пароплава з пасмами імли пообіч, немовби то були водорості на пащеці в Левіафана. Я побачив стернову рубку й сивобородого чоловіка, що висунувся з неї по лікті. Він був у синій уніформі і, як я можу пригадати, цілком спокійний. За таких обставин спокій – то було жахливо. Цей чоловік, здавалося, слухняно виконував волю невблаганної Долі й незворушно чекав на удар. Він нахилився, спокійно й розважливо повів очима, наче точно визначав місце, куди припаде удар, і не звернув ніякої уваги на те, що наш стерничий, побілівши з люті, закричав: «Що ви наробили?!»

Пригадуючи все це тепер, я переконуюся, що відповідь, власне, була зайва.

– За щось чіпляйтеся, й добре, – сказав мені червонолиций.

Він ураз охолонув і також ніби перейнявся неприродним спокоєм.

– Ви слухайте, як кричатимуть жінки! – сказав він якимось сердито, наче йому було не первина зазнавати таких пригод.

Судна зіткнулися раніше, ніж я встиг послухатися його поради. Нас, мабуть, ударило посередині. Я нічого не бачив, чуже судно зникло з очей. «Мартінес» накренився, затріщала обшивка. Мене кинуло лежма на мокру палубу, і я ще й не підхопився, як почув жіночий крик. То був жахливий крик, що холодив душу. Мені стало страшно. Я пригадав, що в салоні багато рятувальних поясів, і кинувся туди, але натовп знавіснелих пасажирів у дверях відкинув мене геть назад. Що трапилося далі, за наступних кілька хвилин, я ніяк не можу пригадати, але добре пам'ятаю, що скидав рятувальні пояси з полиці над головами, а червонолиций чоловік одразу ж почав надягати їх на жінок, які билися в істериці. Моя пам'ять так виразно і яскраво відбила цю подію, що я бачу її, наче на малюнку. Ось, коли хочете, цей малюнок. Я можу його відтворити навіть і зараз.

Нерівні краї проломини в стіні салону, крізь яку вриваються сірі клубки туману; порожні лави, розкидані речі – клунки, саквояжі, парасольки та пледи, – все покинуте під час втечі; огрядний добродій, що читав мою статтю, надяг рятувальний пояс і, ще з журналом у руці, якось нудно й увередливо питає мене, чи є яка небезпека; червонолиций чоловік, що мужньо тупцює на своїх протезах і надягає рятувальні пояси всім, хто до нього підходить; і, нарешті, дикий лемент жінок.

Мої нерви не витримували того жіночого лементу. На мого червонолицього сусіду цей галас, певне, також впливав, бо перед очима мені постає ще одна картина, якої ніколи я не забуду. Огрядний добродій, заховавши журнал у кишеню пальта, цікаво озиряється навколо. Безпорадний натовп жінок з блідими перекривленими обличчями, з роззявленими ротами лементує, наче хор пропавших душ; мій сусіда, аж посинілий від люті, руки піднявши догори, в позі громовержця, кричить:

– Цитуйте! Заткніть пельки!

Я пригадую, що від того видовища я зненацька зареготав, але за хвилину сам уже був мало не в істериці. Бо це ж були жінки мого кола, вони нагадували мені мою матір і сестер, вони боялися смерті, вони не хотіли вмирати. Я пригадую, що їхній лемент скидався на верещання свиней під різниковим ножом. Мене дуже вразила яскравість аналогії. Ці жінки, здатні до найвищих перечувань, до найніжніших почуттів, стояли, роззявивши роти, й лементували. Вони хотіли жити, але, безпорадні, як щури в пастці, тільки зчиняли лемент.

З жаху я кинувся на палубу. Мені стало зле, замлоіло під грудьми, і я сів на лавку. Невиразно, ніби в тумані, бачив я матросів, що метушились по палубі, чув, як вони кричали, силкуючись поспускати шлюпки. Все було точнісінько, як це пишуть у книжках. Заїдало талі. Все було несправне. Одну шлюпку спустили, не позабивавши чопів; коли жінки й діти посідали в неї, її залило водою і вона перекинулася. Другу шлюпку спустили тільки одним кінцем, другим вона зависла на телях, її покинули. Чужого пароплава, що спричинивсь до такого лиха, не було видно й сліду, хоч я чув, як матроси казали, що, безперечно, з того пароплава пошлють шлюпки допомогти нам.

Я зійшов на нижню палубу. «Мартінес» швидко тонує, вода була дуже близько. Багато пасажирів стрибало у воду. Ті, котрі борсались у воді, кричали, щоб їх підняли назад на пароплав. Але ніхто не звертав на них уваги. Зчинився крик, що ми тонемо. Мене теж пойняла загальна паніка, і разом з іншими я й собі скочив за борт. Як я опинився у воді, не пам'ятаю, але враз я зрозумів, чому ті з води так домагалися, щоб їх забрали знов на судно. Вода була холодна, жах яка холодна. Поринувши, я відчув такий гострий біль, наче мене вогнем опекло. Холод брав аж до кісток, немов ти потрапив у крижані обійми смерті. Від болю я розтулив рота й наковтався води перше, ніж рятувальний пояс виніс мене на поверхню. В роті було дуже солоно, щось ідке пекло горлянку й легені.

Та найбільше дошкуляв мені холод. Я відчував, що коли й витримаю, то тільки кілька хвилин. Навкруг мене борсались у воді люди. Я чув, як вони гукали одне до одного. Чув я також плескіт весел. Певно, чуже судно спустило свої шлюпки. Минала хвилина по хвилині, і мене дивувало, що я ще живий. Ніг я зовсім не відчував. Крижаний холод проймав наскрізь і хапав за серце. Невисокі хвилі з пінявими хребтами раз у раз перекочувалися через мене: вони заливали мені рота, і я захлинався.

Щодалі галас ставав усе невиразніший; я ще почув останні розпачливі крики здалека, і зрозумів, що «Мартінес» пішов на дно. Пізніше – скільки минуло часу, не знаю, – я прийшов до пам'яті й здригнувся з жаху. Я був самотній. Не чути було ні зойків, ні криків, тільки хвилі глухо плескотили в тумані. Страх у натовпі, де поділяеш спільну долю, не такий жахливий, як страх на самоті, а саме такий страх пойняв мене тепер. Куди несе мене? Червонолиций чоловік казав, що відплив іде через Золоті Ворота. Тоді мене несе до моря. А рятувальний пояс, що мене підтримує? Чи не може він щохвилини розпастися? Я чув, що ці пояси роблять із картону й ситнягу і вони швидко намокають. Плавати я не вмів. І я був один, мене несло серед безкрайого обширу сірої первісної стихії. Мушу сказати,

що мене охопило якесь божевілля, я голосно залементував, так само, як лементували жінки, і почав бити по воді задубілими руками.

Не знаю, як довго це тривало, бо потім я втратив притомність, наче запав у неспокійний, тривожний сон. Коли я прокинувся, мені здалося, що минули віки. Я побачив майже над собою прову судна, що виринуло з туману, і трое трикутних вітрил. Вони перекривали одне одне, і вітер надимав їх. Там, де прова корабля розтинала хвилі, клекотіла й пінилася вода; мені видалося, що я саме йому на дорозі. Я спробував закричати, але мені забракло сили. Корабель поминав мене, його прова опустилась на якусь мить, трохи не зачепивши мене, хвилі перекотилися через мою голову. Тоді попри мене пройшов довгий чорний борт судна. Він був так близько, що я міг би торкнутися його руками. Я силкувався до нього дотягтись, я ладен був нігтями вчепитися за дерево, але руки мої були задубілі й безживні. Я ще раз спробував закричати, та марно.

Ось і корма пропливла, западаючи за хвилю. Раптом я вгледів чоловіка за штурвалом; а поруч – іще одного, що спокійно курил сигару. Я бачив дим від його сигари, бачив, як поволі обернув він голову і як його погляд ковзнув по воді в мій бік. Це був байдужий, випадковий погляд – як ото в людини, котрій нема чого робити, а рухатися все одно треба, бо ж вона жива.

Але від цього погляду залежали мое життя чи смерть. Я бачив, як судно вже поглинає туман. Я бачив спину чоловіка, що стояв за штурвалом, і другого, що повільно, дуже повільно повертав голову: його погляд ковзнув по воді до мене. То був погляд людини, що впала в задуму. Чоловік дивився і, певне, нічого не бачив, бо думки його були десь далеко, і я злякався, що він може мене не помітити, навіть і глянувши сюди. Але ось його погляд упав на мене, просто мені в очі. Він таки побачив мене, бо скочив до штурвала, відіпхнув того другого чоловіка і швидко почав крутити колесо, водночас кидаючи якусь команду. Судно видимо звертало вбік, воно майже відразу зникло з очей серед туману.

Я відчував, що втрачаю свідомість, і намагався боротися, скільки сили стане, проти темряви й непритомності, які насувалися на мене. Трохи згодом я почув плескіт весел, усе ближче й ближче, а тоді людський голос. І ось уже зовсім близько хтось роздратовано гукнув:

– Якого біса не озиваєшся?

«Це мені кричать», – подумав я, але тут в очах мені потемніло, і я провалився в темряву.

Розділ II

Мені здалося, що я гойдаюсь у якомусь могутньому космічному ритмі. Повз мене пливли, спалахуючи, блискучі цяточки, розсіяні навколо. Я гадав, що то зірки та вогняні комети заповнюють простір між сонцями, де я лечу. Щоразу, як я у своєму гойданні злітав аж геть угору й мене знову мало кинути в протилежний бік, я чув, як ударає й гримотить якийсь велетенський гонг. Протягом незмірно довгого часу під тихий шепіт віків я втішався своїм нестримним летом.

Та ось зміна зайшла в моєму сні, – бо це, міркував я, лишень сон. Розмахи мого гойдання все коротшали. Мене кидало з одного краю в другий дражливо швидко. Мені аж дух забивало, так шалено жбурляло мене по небу. Гонг бряжчав усе частіше й грізніше. Щоразу я чекав його в невимовному жасі. Ось мені здалося, що мене тягнуть по шорсткому піску, білому й гарячому від сонця. Це завдавало мені нестерпного болю – неначе шкіра моя пеклася на вогні. Гонг гримотів і дзвенів. Блискучі цяточки спалахували й линули повз мене безкраім потоком, ніби ціла зоряна система зірвалася в порожнечу. Я відкрив рота, хапаючи повітря, і розплющив очі. Двоє людей навколішках поралися біля мене. Могутній ритм був не що інше, як гойдання корабля на хвилях. Страшний гонг – сковорода, що висіла на стіні. Вона грюкала й брязкала щоразу, коли судно підкидало на хвилі. Розпечений пісок – то просто шорсткі руки людини, що терла мені голі груди. Я скорчився від болю. Піднявши голову, я побачив, що груди в мене червоні й подряпані, шкіра аж пашить, і подекуди на ній виступила кров.

– Досить, Йонсоне, – сказав один із чоловіків. – Хіба ти не бачиш, що трохи не здер із добродія шкіру!

Той, що його названо Йонсоном, – чоловік виразно скандинавського типу, – покинув мене терти й незграбно підвівся на ноги. Перший, що ото заговорив, був, безперечно, лондонський кокні. Він мав правильні, майже жіночі риси обличчя. Глянувши на нього, можна було б запевно сказати, що ця людина з материним молоком всмоктала передзвін лондонських церков. Заяложений полотняний ковпак на голові, брудний мішок замість фартуха свідчили, що це кок того

бруднючого камбуза, де я опинився.

– Як себе почуваете, сер? – запитав він з улесливою усмішкою, властивою людям, що від покоління до покоління звикли одержувати «на чай».

Замість відповіді я насилу-насилу підвівся і сів, а Йонсон допоміг мені й на ноги стати. Брязкіт сковороди страшенно дратував мене. Я не міг дати ладу своїм думкам. Схопившись за дерев'яне поруччя – воно було таке масне, що я аж зуби зціпив з огиди, – і тримаючись за нього, я через гарячу плиту дотягся до осоружної посудини, схопив її і жбурнув у ящик з вугіллям.

Моя нервовість насмішила кока. Він тицьнув мені в руки гарячий кухоль і сказав:

– Ось випийте, вам зразу полегшає.

Гидке то було пійло, ота корабельна кава; але добре хоч тим, що гаряче. Ковтаючи питво, я глянув на свої подряпані, закривавлені груди й звернувся до скандинавця:

– Дякую вам, містере Йонсоне, але чи не гадаєте ви, що ваші зусилля були занадто енергійні?

З моїх рухів він зрозумів докір краще, ніж зі слів, бо підняв свої руки і показав долоні. Вони були геть усі в мозолях. Я провів рукою по тих рогових наростах і ще раз мусив зцідити зуби від неприємного відчуття.

– Мене звать Джонсон, а не Йонсон, – сказав він поправною англійською мовою, повільно, з ледь помітним акцентом.

У його блакитних очах світився лагідний протест і водночас несмілива щирість і мужня сила, що відразу прихилили мене до нього.

– Дякую вам, містере Джонсоне, – поправивсь я й простяг йому руку.

Він завагався, вайлувато й ніяково переступив з ноги на ногу, а потім незграбно схопив мою руку й щиро її стиснув.

– Чи не можете ви мені дати щось сухе перевдягтися? – спитав я кока.

– Аякже, сер, – відповів той жваво. – Зараз побіжу й подивлюся, коли ви тільки не погребете надягти мою одежину.

Він вискочив, чи радше вислизнув з камбуза хутко й спритно; але мене вразила не так його котяча звинність, як улеслива запобігливість. Справді, як я згодом упевнився, ця влєсливість і запобігливість були чи не найголовнішою рисою його вдачі.

– Де це я? – спитав я Джонсона, що видався мені, і цілком слушно, за одного з матросів, – Що це за судно й куди воно прямує?

– Біля Фаралонських островів, пливемо курсом зюйд-вест, – відповів він повільно й розмірно, наче намагався говорити якнайпоправніше по-англійському й задовольнити воднораз усі мої запитання. – Шхуна «Привид». Ідемо до берегів Японії полювати на котиків.

– А хто капітан судна? Мені неодмінно треба побачити його, я швидко перевдягнуся.

Джонсон завагався. Видно було, що він підшукує слів, які могли б скласти вичерпну відповідь.

– Капітан судна – Вовк Ларсен, принаймні так звемо його ми. Іншого ймення я ніколи не чув. Я радив би розмовляти з ним дуже обережно, сьогодні він просто як скажений. Його помічник...

Але він не докінчив. Прибіг кок.

– Краще чеши відси, Йонсоне, – сказав він. – Може, тебе там шука старий на палубі, то ж гляди, щоб тобі не перепало сьогодні від нього.

Джонсон покірно повернувся до дверей, але з-за спини кока він із прихильності до мене навдивовижу поважно й значуще підморгнув мені: мовляв, не забудь, що я казав, розмовляй із капітаном обережно.

В руках у кока була якась зім'ята, неприємна на вигляд одежина; від неї тхнуло кислим духом.

– Я зняв її ще мокрою, сер, – охоче пояснив він. – Але доведеться вам її поносити, доки я висушу ваш одяг біля вогню.

Чіпляючись за дерев'яне поруччя і хитаючись у такт кораблеві, я з допомогою кока спромігся влізти в шорстку вовняну сорочку, мимоволі здригнувшись від її кусючого дотику. Він осміхнувся, завваживши, як я скорчився й скривився.

– Ви, певне, зроду не мали на собі такої одежі, як оце, – тіло у вас ніжне, як у панночки; я ще ніколи не бачив такого. Кинувши оком на вас, я відразу вгадав, що ви джентельмен.

Від самого початку він викликав у мене огиду; коли він допомагав мені одягатися, я відчув цю огиду ще гостріше. Було щось відразливе в його доторку. Дивитись йому на руки було так гидко, що моє тіло аж здригалося бридливо. Ця відраза, та ще прикрий дух від каструль, що кипіли на плиті, гнали мене чимшвидше на свіже повітря. Крім того, треба було домовитися з капітаном, щоб мене висадили на берег.

Вислухуючи потік пробачень і пояснень, я натяг на себе верхню бавовняну сорочину з потертим коміром, майже зовсім вилинялу, з плямами на грудях – чи не від крові. Ноги я втиснув у пару дебелих черевиків, а замість штанів надяг світло-синій злинялий комбінезон; одна холоша в ньому була коротша за другу на цілих десять дюймів і виглядала так, наче чорт хотів схопити душу кокні, але схибив і схопив замість неї тільки холошу.

– А кому я маю дякувати за цю ласку? – спитав я, коли вже цілком одягся. На моїй голові був кашкет, зовсім малий на мене, а поверх сорочки я напнув подерту, засмальцьовану бавовняну куртку; вона ледь прикривала мою спину, а рукава сягали тільки трошки нижче ліктів.

Кок самовдоволено випростався, на обличчя йому набігла влєсливо-ласкава усмішка. Маючи певний досвід, набутий на трансатлантичних пароплавах, я знав, як поводитися слуги під кінець подорожі, і міг заприсягтися, що він сподівається одержати датку. Але пізніш я познайомився з ним ближче і тепер можу сказати, що ця поза в нього була несвідома. То була просто вроджена прислужливість.

– Магрідж, сер, – лестиво відповів він, і його жінкувате обличчя розпливлося в солодкій усмішці. – Томас Магрідж, сер, до ваших послуг.

– Гаразд, Томасе, – сказав я. – Я не забуду вас, коли мій одяг висохне.

Легідне світло залило йому лице, а очі заблищали, наче десь глибоко в його душі озвалися голоси предків, що спогадали про датки, які перепадали їм на долю, коли вони жили на землі.

– Дякую вам, сер, – промовив він запобігливо.

Переді мною відчинилися двері, кок слизнув убік, і я вийшов на палубу. Пробувши так довго у воді, я почувався ще погано. Подув вітру трохи не звалив мене з ніг, я поточився по хиткій палубі до рубки й ухопився за її ріг, щоб не впасти. Шхуна кренилася з боку на бік; її то виносило на велику тихоокеанську хвилю, а то кидало вниз. Коли судно йшло курсом зюйд-вест, як це казав Джонсон, то вітер, за моїм обрахунком, віяв з південного боку.

Туман зник, і замість нього на розхвильованій водяній поверхні заграло сонце. Я обернувся в бік сходу, де, як я гадав, мала бути Каліфорнія, але не побачив нічого, крім смуги туману над водою – певно, того самого туману, що спричинився до загибелі «Мартінеса» і до мого теперішнього становища. На північ, неподалік від нас, видніло громаддя голих скель, об які билосся море; на одній з них я міг навіть розрізнити маяк. На південний захід від нас, майже на нашому шляху, невиразною пірамідою окреслювалися вітрила якогось судна.

Оглянувши обрій, я перевів погляд на речі ближчі. Я подумав, що людина, врятована від загибелі, людина, що заглядала смерті в вічі, заслуговує на більшу увагу, ніж та, яку виявили мені на цьому кораблі. Окрім матроса, котрий стояв за штурвалом і зацікавлено глянув на мене через верх рубки, ніхто мене, либонь, і не запримітив.

Здавалося, увагу всіх звернено на те, що робилося на шкафуті. Там, на ляді від люка, лежав горлиць якийсь чоловік, весь одягнений, тільки сорочка розхристана, Груді йому густо заросли чорним, схожим на собачу вовну волоссям. Обличчя й шию закривала чорна шпакувата борода, що, мабуть, звичайно була цупка й куциста, а тепер зробилася брудна, злилася, і з неї

стікала вода. Очі були заплющені, – певне, він був непритомний; рот широко роззявлений, і він важко дихав, ніби йому бракувало повітря. Один матрос спокійно, розмірено, з виглядом людини, якій воно не первина, закидав на мотузці брезентове відерце за борт, витягав його обома руками і потім, не поспішаючи, виливав з нього воду на чоловіка, що лежав долі.

А той чоловік, чий випадковий погляд урятував мене від загибелі, ходив туди й сюди понад люком, сердито кусаючи кінчик своєї сигари. Він був, мабуть, п'ять футів і десять дюймів заввишки, а може, й десять з половиною; однак мене вразив не зріст цього чоловіка, а його сила. Хоч він був кремезний, широкогрудий і широкоплечий, але огрядним я його не назвав би. В ньому була м'язиста, вузлувата сила, властива сухорлявим, жилавим людям; проте його, завдяки дебелий статури, ця сила робила схожим на горилу. Не в тому розумінні, що він зовні чим скидався на горилу, ні. Сила, про яку я кажу, то щось відмінне від його зовнішнього вигляду. Це та сила, що викликає в нас асоціацію з первісними істотами, з дикими тваринами, з тими, кого ми вважаємо за своїх далеких пращурів, що жили на деревах; сила дика, люта, саморідна, сама суть життя, невтримна рухливість – та первісна матерія, що з неї витворилися всі форми життя, коротше – та сила, яка примушує звиватись тіло змії з відтятою головою і яка прихована в безформному шматкові черепащачого м'яса, що від дотику пальця здригається й тремтить.

Ось таке враження сили справив на мене чоловік, що ходив по палубі вперед і назад. Постава його була міцна, ноги ступали по палубі твердо й упевнено; кожен порух м'язів – чи то цей чоловік плечима знижував, чи стискав губами сигару – був рішучий, виявляв його силу, надмірну силу, що біла через вінця. Однак і зовнішня сила, видна в кожному русі, була лишень відгомонам ще більшої сили, яка дрімала десь глибоко в ньому й час від часу лише здригалася, але щохвилини могла прокинутися, страшна й руйнівна, як гнів лева або лють урагану.

Кок вистромив голову з дверей камбуза і підбадьорливо всміхнувся, тицьнувши пальцем у бік чоловіка, що ходив уперед і назад коло люка. Мовляв, ото капітан, той самий «старий», як він казав, людина, з котрою я мав поговорити, аби мене якось висадили на берег. Я вже ступив наперед, щоб почати розмову, що забрала б із п'ять бурхливих хвилин, як раптом дуже сильний напад задухи схопив нещасного, що лежав горілиць на ляді. Він забився в корчах. Мокра чорна борода задерлась догори, спина вигнулася дугою, груди роздулися в інстинктивному зусиллі набрати в себе якнайбільше повітря. Я не бачив його

обличчя, тільки чорний заріст, але був цілком певний, що воно налилось кров'ю аж до синього.

Капітан, або Вовк Ларсен, як звано його, перестав ходити й пильно подивився на вмирущого. Це останнє зусилля в боротьбі за життя було таке страшне, що матрос покинув лити воду й широко розплющеними очима вступився в нещасного; брезентове відерце перехилилося, і з нього потекла на палубу вода. Вмирущий судомно бив підборами об ляду; потім простяг ноги, випростався, ще напружився і нарешті затих, лише голова ще кілька разів перекотилася з боку на бік. Та ось напруга м'язів ослабла, голова вже не перекочувалась, і з грудей вирвалося зітхання, наче йому відразу полегшало. Щелепа в нього відвисла, верхня губа піднялася, і вищирилися два ряди потемнілих від тютюну зубів. Здавалося, ніби риси його обличчя застигли в диявольській осмішці, – він глузував зі світу, який оце тільки-но покинув.

Тоді сталось найнесподіваніше. Наче грім ударив – так капітан вибухнув лайкою над мерцем. З уст йому безперервним потоком посипались прокльони. То була не звичайна лайка, не просто нечемні вирази, ні, кожне слово було саме блюзнірство, а слів тих була ціла злива. Вони сипались і тріщали, мов електричні іскри. Зроду не чув я нічого подібного, – мені таке й не снилося ніколи. Мавши справу з літературними виразами, сам схильний до ефектних образів та фраз, я можу сказати, що саме я краще за будь-кого міг оцінити надзвичайну яскравість, силу й рідкісне блюзнірство його метафор. Як я міг зрозуміти, розлютило його те, що небіжчик, капітанів помічник, перед відплиттям із Сан-Франциско дуже запиячив, а тоді ще отак нетактовно помер, залишивши Ларсена без помочі, і це на початку подорожі!

Зайве було б нагадувати, принаймні моїм приятелям, як мене приголомшило почуте. Лайка й непристойна мова, яка там не є, завжди неприємно вражала мене. Мені стало якось млосно, серце наче хто стис у жмені, голова пішла обертом. Як на мене, смерть завжди обвіяна чимсь урочистим і величним. Вона несе з собою тишу, супокій, її освячено обрядовістю. Але смерть у такому гидкому й страшному вигляді – цього ще я не бачив. Як я вже сказав, я й дивувався з сили жахливого потоку слів, що лилися з уст Вовка Ларсена, і був украй приголомшений. Здавалося, що від палючих струменів лайки тіло мерця повинне спопелитися; я не здивувався б, якби мокра чорна борода почала закручуватись, кучерявіти й спалахнула б димом і полум'ям. Але покійник був незворушний. Він усе глумливо шкірив зуби, цинічно-глузливо й задерикувато. Він був господар становища.

Розділ III

Вовк Ларсен урвав свої прокльони так само несподівано, як і почав. Тоді запалив погаслу сигару і кинув навколо оком. Погляд його зупинився на Магріджі.

– А, кок? – промовив він ніби ласкаво, але в голосі його звучало щось холодне і тверде, мов криця.

– Так, сер, – відповів Магрідж улесливо й винувато.

– Як гадаєш, чи не занадто ти витягуєш свою шию? Це, знаєш, зле для здоров'я. Помічник помер, але мені не хотілося б, щоб і ти пішов слідом за ним. Отож дбай про своє здоров'я, та гляди, дбай як слід. Зрозуміло?

Те останнє слово після лагідних попередніх пролунало різко, мовби ляснув батіг. Кок аж зіщулився.

– Так, сер, – покійно відказав він, і провинна голова зникла в камбузі.

Хоч капітанові слова стосувалися тільки кока, в решти команди теж ніби відразу пропала вся цікавість до мерця, і кожний узявся за свою роботу. Проте декілька чоловік, що стояли нічого не роблячи в проході між камбузом та люком, – судячи з вигляду, не матроси, – і далі собі потиху розмовляли. Як я потім довідався, то були мисливці на котиків, люди вищої категорії, ніж звичайні матроси.

– Йогансене! – покликав Вовк Ларсен. Один із матросів слухняно підійшов до нього. – Візьми голку та наперсток і заший цього пройдисвіта! Найдеш стару парусину в рундуці. І не затримуйся!

– А до ніг йому що прив'язати? – запитав матрос після звичайного: «Так, сер».

– Та щось придумаємо, – відповів Вовк Ларсен і голосно гукнув: – Кок!

Томас Магрідж вискочив з камбуза, наче іграшковий блазень зі скриньки.

– Піди в трюм, набери мішок вугілля.

– Чи нема в кого з вас біблії або молитовника? – звернувся капітан цей раз до мисливців, що стояли без діла.

Вони похитали головами, а один з них кинув якийсь жарт, що я його не розчув, і всі зайшлися сміхом.

Вовк Ларсен спитав те саме в матросів. Біблія й молитовник, здавалося, були для них занадто незвичайні речі, але один матрос зголосився зійти в кубрик, щоб там попитати; за хвилину він повернувся ні з чим.

Капітан низав плечима.

– Тоді ми його й так спустимо за борт, без зайвих балачок. Проте, може, отой підібраний знає морську поховальну відправу напам'ять? Він скидається на попа.

Ларсен обернувся в мій бік і запитав:

– Ви часом не проповідник?

Мисливці – їх було шестеро – як один повернулися й видивились на мене. Мені стало страшенно прикро, бо ж я знав, що схожий на опудало. Враз вибухнув регіт, якого ніхто не намагався ані стримати, ані притлумити в присутності мерця, що, вишкіривши зуби, лежав перед ними на палубі. Регіт був брутальний, буйний і нестримний, як саме море; його породила брутальність і нечулість цих людей, які не знали ані делікатності, ані чемності.

Вовк Ларсен не сміявся, хоча і в його сірих очах світилася зневажлива веселість. Саме тоді я підступив ближче, і в мене склалося перше враження про нього як про людину, а не просто постать, що викидає брудні потоки лайки, яку я допіру чув. Правильне обличчя з виразними й суворими рисами, на перший погляд масивне; але ця масивність обличчя, а так само й усього тіла немовби зникає, коли ближче приглянешся, і залишається тільки переконання, що під нею приховується страшна, надзвичайна внутрішня сила, яка дрімає десь у глибині ества. Щелепи, підборіддя, опукле високе чоло, широкі брови, що нависли над очима, – все те, могутне, надзвичайно могутне само з себе, казало про незмірну

міць чи мужність духу, невидиму для людського ока. Ту міць духу важко було виміряти, неможливо було визначити її межі або підвести під якусь рубрику.

Очі, – а доля судила мені потім спізнати їх добре, – були великі й гарні, широко розставлені, й світилися великим розумом; вони ховалися під густими чорними бровами й важким чолом. Ті очі якось дивно міняли свій сірий колір і ніколи не бували двічі ті самі; в них грало безліч відтінків і барв, як ото шовк міниться в сонячному промені, то сірий в темним або світлим відтінком, то зелено-сірий, а то кольору ясної блакиті глибокого моря. То були очі, що прикривали його душу тисячами масок, а іноді, щоправда, дуже рідко, відкривали її, дозволяючи вирватись оголеною у світ, назустріч якійсь дивній пригоді. Очі ті могли бути безнадійно похмурі, як олив'яне небо, або сяяли й сипали іскри, наче меч у розмахові; то вони були холодні, як полярний краєвид, то теплі й ніжні; а часом у них міг спалахнути вогонь любові, надзвичайної, мужньої, що водночас вабить і бере силоміць, що причаровує й скоряє жінок, і вони піддаються радісно, щасливі принести себе в жертву.

Але вернімося назад. Я сказав капітанові, що, на жаль, поховальної відправи не знаю і що я не піп. Тоді він гостро запитав:

– А з чого ж ви живете?

Мушу визнати, що ніколи доти мені не ставили такого запитання і ніколи над ним я не думав. Я був ошелешений і, не встигши обміркувати відповідь, недоречно промимрив:

– Я... я джентльмен.

Губи його скривилися в глумливій усмішці.

– Я працював, у мене є робота, – похопився я додати, наче він був мені суддя і я мав виправдуватися, водночас розуміючи, що з мого боку безглуздо вдаватися до будь-яких пояснень.

– Ви заробляли собі на прожиток?

Ці слова пролунали так владно, що я зовсім «збився з плигу», як сказав би Чарлі Ферасет, і стояв мовчки, немов учень, що тремтить перед суворим учителем.

– Хто вас годує? – знову запитав він.

– Я маю прибутки, – відповів я гордовито, хоч уже через мить ладен був відкусити собі язика. – Але, даруйте, все, про що ви питаєте мене, зовсім не стосується того, про що я хотів поговорити з вами.

Він, однак, не звернув уваги на мої слова.

– А хто заробив їх? Га? Я так і думав. Ваш батько. Ви стоїте на його ногах, на мертвих ногах. Ви ніколи не стояли на своїх власних ногах. Ви не змогли б самотійно й дня прожити, щоб собі заробити на ту страву, якою тричі на день напихаєте черево. Ану, покажіть ваші руки!

Та страшна, могутня сила, що дрімала в цьому чоловікові, мабуть, раптом прокинулась, і незчувсь я, як він ступив два кроки наперед, схопив мене за праву руку і підніс її, щоб подивитися. Я хотів її вирвати, але його пальці без помітного якого зусилля стисли мою руку, аж здалося, що в мене ось-ось затріщать кості. Дуже важко за таких обставин зберегти гідність. Не міг же я борюкатися, наче той школяр. Не міг і кинутися на цього велетня, що одним потиском міг поламати мені руку. Нічого не лишалося, як стояти і терпіти образу.

Тим часом, як я помітив, кишені покійника було вивернуто і все, що там знайшлося, висипали на палубу, а труп з вишкіреними зубами загорнули в парусину, краї якої Йогансен зашив грубими білими нитками, натискаючи на голку морським наперстком – клаптиком шкіри, прилаштованим до долоні.

Вовк Ларсен бридливо випустив мою руку зі своєї.

– Руки у вас ніжні, бо за них відробили руки тих, хто вже помер. А ваші придатні хіба тільки, щоб мити посуд та працювати на кухні.

– Я хочу, щоб мене висадили на берег, – рішуче сказав я, нарешті опанувавши себе. – Я заплачу вам, скільки ви скажете, за те, що зупините судно, і за весь клопіт.

Він цікаво подивився на мене. Посмішка заграла у нього в очах.

– А я хочу вам інше запропонувати, щоб урятувати вашу душу. В мене помер помічник, і мені доведеться декого перемістити. Один з матросів заступить його місце, юнга посунеться наперед і заступить матроса, а ви заступите юнгу. Підпишете умову на цілий рейс, двадцять доларів місячно й харч. Що ви скажете? Завважте, це вам же на добро! Ви станете людиною. Навчіться стояти на власних ногах, а може, навіть і пошкандибаєте на них.

Однак я не звернув на його слова уваги. Я побачив вітрила якогось судна на південному заході; щодалі вони виростали й виразнішали. То була така сама шхуна, як і «Привид», тільки трохи, мабуть, менша. Граційне суденце, погойдуючись на хвилях, прямувало на нас і мало пройти чи не зовсім близько. Вітер щохвилини дужчав, а сонце, що сердито виглянуло на мить, тепер заховалося. Море спохмурніло, стало суворе і якесь олив'яно-сіре; біла піна, зриваючись із хребтів хвиль, летіла аж до неба. Наша шхуна пішла швидше, але з великим креном. Від раптового подуву вітру судно хитнуло ще більше, палубу з одного боку залляло водою, а двоє мисливців змушені були підібгати ноги.

– Це судно незабаром пройде повз нас, – мовив я. – Воно йде в протилежному напрямі, – мабуть, до Сан-Франциско.

– Дуже можливо, – відповів Вовк Ларсен. Тоді, відвернувшись від мене, гукнув: – Кок! Гей, кок!

Кок вигулькнув з камбуза.

– Де той юнга? Скажи йому прийти сюди!

– Зараз, сер, – і Томас Магрідж майнув на корму, де пірнув у люк біля штурвала. За хвилину він повернувся, а слідом за ним з'явився присадкуватий парубок років вісімнадцяти, з обличчям похмурим і злим.

– Ось він, сер, – сказав Магрідж.

Але Вовк Ларсен, не сподобивши кока поглядом, звернувся відразу ж до юнги:

– Як тебе звуть?

– Джордж Ліч, сер, – понуро відповів хлопець; було видно, що він розуміє, нащо його покликано.

– Прізвище не ірландське, – буркнув капітан, – О’Тул або Маккарті краще пристало б до твоєї пики. Певно, підсипався до твоєї матері якийсь ірландець.

Я бачив, як хлопець стиснув кулаки і від гніву в нього побагровіла шия.

– Та хай, – вів далі Вовк Ларсен. – Ти, певно, маєш поважні причини, щоб забути своє прізвище; але це не мое діло, доки ти добре справляєшся. Ти, звичайно, з Телеграф-Гілу. По твоїй пиці видно. Упертий і нахабний. Знаю вашу породу. Тут у мене треба викинути ці штуки з голови. Зрозумів? Через кого ти наймався, до речі?

– Через Маккріді і Свенсона.

– Сер! – гримнув Вовк Ларсен.

– Через Маккріді і Свенсона, сер, – поправився юнга, але в очах йому спалахнув злий вогник.

– Хто одержав завдаток?

– Вони, сер.

– Так я й думав. А ти, мабуть, іще з біса радий був. Бо інакше б ти не втік так легко від деяких добродіїв, що розшукують тебе.

Парубок умить обернувся на лютого звіра. Тіло його вигнулося, немов готуючись до стрибка, лють спотворила йому обличчя, і він прохрипів:

– Ну, це вже...

– Що, що? – перепитав Вовк Ларсен з особливою лагідністю в голосі, так ніби його дуже цікавило, що він почує далі.

Парубок завагався і врешті стримався:

– Нічого, сер. Я мовчу, я нічого не сказав.

– Ось ти й показав, що я таки не помилився, – задоволено осміхнувся капітан. – Скільки тобі років?

– Оце минуло шістнадцять, сер.

– Брешеш! Тобі вже вісімнадцять стукнуло. Навіть на цей вік ти занадто великий, і й м'язи в тебе, як у жеребця. Забирай своє манаття і йди на бак. Тепер ти матрос. Маеш підвищення, чуеш?

Не чекаючи хлопцевої згоди, капітан повернувся до матроса, що саме кінчав зашивати мерця.

– Йогансене, ти знайомий із навігацією?

– Ні, сер.

– Ну, дарма. Ти будеш за помічника. Збереш свої пожитки й перейдеш у каюту на його койку.

– Слухаюсь, сер, – радісно відповів Йогансен, повернувся і пішов.

Та колишній юнга все стояв нерухомо.

– А ти чого чекаєш? – спитав Вовк Ларсен.

– Я не наймався за матроса, сер, – була відповідь, я наймався за юнгу. Я не хочу служити матросом.

– Забирай свої речі й негайно ж на бак!

Цього разу наказ Вовка Ларсена пролунав категорично. Але юнак дивився спідлоба і не рушав з місця.

І тут удруге Вовк Ларсен проявив свою страшну силу. Це скоїлося несподівано і тривало якихось дві секунди. Стрибнувши футів на шість, не менше, він опинився біля юнака і вдарив його кулаком під здухвину. Ту саму мить, наче мене теж хтось ударив, і мені заболіло під грудьми. Я згадую про це, щоб показали, які чутливі були тоді мої нерви і які незвичні були для мене такі брутальні сцени. Юнга, – а він важив принаймні сто шістдесят п'ять фунтів, – скрутився. Тіло його повисло в Ларсена на кулаці, немов мокра ганчірка на палиці. Потім він злетів у повітря, окреслив коротку дугу і гепнувся головою та плечима об палубу. Там він і лишився лежати, скорчений від болю.

– Ну? – спитав Ларсен мене. – А ви як?

Я глянув на шхуну, що наближалася до нас і вже була майже поруч, не далі як за двісті ярдів. То було гарненьке на вигляд, чепурне суденце. На одному з вітрил видніли великі чорні цифри; пригадавши малюнки, які мені колись доводилось бачити, я зрозумів, що це лоцманський бот.

– Що то за судно? – спитав я.

– Лоцманський бот «Леді Майн», – сердито відповів капітан. – Здихався своїх лоцманів і вертається до Сан-Франциско. За такого вітру він буде там годин за п'ять-шість...

– Тоді, будь ласка, подайте йому сигнал, щоб мене забрали на берег.

– На жаль, моя сигнальна книга впала за борт, – сказав він, і серед мисливців, що стояли гуртом, почувся сміх.

Я розмірковував хвилину, дивлячись йому просто у вічі. Я допіру бачив, як суворо він повівся з юнгою, і знав, що зі мною він, певно, вчинить те ж саме, коли не гірше. Отож, кажу, я розмірковував, а потім зробив те, що вважаю за найсміливіший у своєму житті вчинок. Я підбіг до борта й, махаючи руками, закричав:

– Агов, «Леді Майн»! Візьміть мене на берег! Тисячу доларів плачу!

Я чекав, не зводячи погляду з двох чоловіків за штурвалом, – один із них кермував, другий підніс рупор до рота.

Я не повертав голови, хоч сподівався кожної хвилини смертельного удару ззаду від цього чудовиська в людській подобі. Нарешті, через якусь хвилю, що мені здалася за вічність, не витримавши тої напруги, я оглянувся. Він не рухавсь. Він стояв так, як і раніше, ледь похитуючись у такт суднові, і запалював сигару.

– У чому річ? Сталося що? – почулося з «Леді Майн».

– Так! – закричав я що було духу. – Рятуйте! Тисячу доларів, якщо візьмете мене на берег!

– Трохи перебрали хлопці у Фріско, хильнули за здоров'я команди! – гукнув тоді Вовк Ларсен. – А цей, – він тицьнув на мене пальцем, – насмоктався, аж йому ввижаються морські змії та мавпи.

Чоловік на «Леді Майн» засміявся в рупор. Лоцманський бот розминувся з нами.

– Всипте йому там і від нас! – долетів останній крик, і двоє чоловіків замахали на прощання руками.

Я в розпачі перехилився через поруччя, не спускаючи з очей гарненької шхуночки, а смуга морської води, що розділяла обое суден, все ширшала й ширшала... Та, друга, шхуна буде в Сан-Франциско за п'ять-шість годин! Я думав, що в мене голова лусне. До горла підступав клубок, несамовито билосся серце. Кучерява хвиля вдарилася об борт і плеснула на мене солоною водою. Шарпонував вітер, і «Привид» накренився на завітрянний борт. По палубі, шиплячи, побігла хвиля.

Оглянувшись, я побачив, як юнга насилу підводиться на ноги. Його бліде, як полотно, обличчя перекривилось від болю. Видно, йому було зовсім зле.

– Ну, Лічу, ідеш на бак? – спитався Вовк Ларсен.

- Іду, сер, - відповів приборканий хлопець.

- А ти? - обернувся Ларсен до мене.

- Я даю вам тисячу... - почав я, та він урвав мене:

- Годі! Ви будете, нарешті, виконувати обов'язки юнги? Чи хочете, щоб я прибрав вас до рук?

Що я мав робити? Коли він мене налупцює, а то й на смерть заб'є - хіба від цього що мені прибуде? Я пильно подивився в його безжальні сірі очі. Вони здавалися гранітними - так мало було світла й тепла в душі цієї людини. В очах у деяких людей можна бачити порухи душі, але це були очі похмурі, холодні, сірі, як саме море.

- Ну?

- Гаразд, - сказав я.

- Скажи: гаразд, сер.

- Гаразд, сер, - поправився я.

- Як твоє прізвище?

- Ван-Вейден, сер.

- А ім'я?

- Гамфрі, сер; Гамфрі Ван-Вейден.

- Скільки років?

- Тридцять п'ять, сер.

- Ясно. Іди до кока, дізнаєшся, що тобі робити.

Ось як воно трапилось, що я проти волі опинився в рабстві у Вовка Ларсена. Він був просто дужчий, ніж я, ото й усе. Але тоді це здавалося неймовірним. Та й тепер, коли я оглядаюся назад, воно мені здається таким самим. Назавжди воно залишиться для мене чимсь незрозумілим, жахливим, якимсь диким кошмаром.

– Стривай!

Я слухняно спинився, не дійшовши до камбуза.

– Йогансене, поклич усіх нагору. Тепер, коли все влаштувалося, можна взятись до похорону і звільнити палубу від непотрібного мотлоху.

Доки Йогансен скликав команду, двоє матросів за вказівкою капітана поклали загорнене в парусину тіло на ляду. З обох боків палуби біля поруччя було прив'язано дном догори кілька невеличких шлюпок. Матроси підняли ляду з її страшним вантажем, понесли до завітрянного борту і поклали на шлюпках ногами в бік моря. До ніг прив'язали мішок із вугіллям, що його приніс кок.

Похорон на морі мені завжди уявлявся як урочистий, овіяний чимсь священним обряд, але ілюзії мої відразу ж де й ділися, коли я побачив навіч цей нашвидкуруч імпровізований похорон. Один мисливець, маленький і темноокий, що його товариші називали Смоком, розповідав якісь історії, щедро приправляючи їх лайкою та непристойними словами. Щохвилини з гурту мисливців чувся регіт, – для мого вуха він був як вовче виття або гавкання пекельних псів. Гупаючи чобітьми, збиралися на кормі матроси. Деякі з них протирали заспані очі і стиха розмовляли поміж себе. Обличчя їхні виглядали сердито, похмуро. Очевидно, їм не до вподоби була подорож з цим капітаном, що так нещасливо почалася. Час від часу вони крадькома позирали на Вовка Ларсена, і я бачив, що вони бояться цього чоловіка.

Капітан підійшов до ляди, і всі поскидали шапки. Я обвів поглядом те збіговисько – усього було двадцяттеро чоловік. А зі мною і з тим, що стояв за штурвалом, – двадцять двоє. Цікавість, із якою я розглядав їх, цілком зрозуміла, бо ж доля судила мені жити з цими людьми і хтозна-скільки тижнів чи місяців ще пробути тут, плаваючи на цій посудині. Матроси були здебільшого англійці й скандинави, обличчя мали вони важкі й неповороткі. У мисливців обличчя були енергійніші, різноманітніші; на них неважко було помітити глибокі зморшки і признаки невтримної гри пристрастей. Дивно, але про обличчя Вовка Ларсена цього

сказати не можна було.

Я зауважив відразу, що печаті зла чи розпусти він на собі не мав. Правда, глибокі зморшки зорали і йому обличчя, але вони свідчили радше про його волю та рішучість, аніж про щось лихе. Зараз його лице промовляло щирістю та відвертістю, і це враження ще підсилювалось від того, що він був чисто виголений. Мені не вірилося – аж до наступної нагоди, – що це було обличчя людини, яка могла так безжально повестися з юнгою.

У ту саму мить, коли він розкрив рота щось сказати, подув вітру налетів на шхуну, і вона дуже накренилася. Дико засвистів вітер у снастях. Дехто з мисливців занепокоєно глянув угору. Завітряний бік шхуни, де лежав покійник, зарився у воду, і, скоро шхуна вирівнялася, вода перекотилася по палубі, замочивши нам ноги до кісточок. Раптом линула злива; кожна краплина дощу біла й колола, наче то не дощ падав, а град. Коли злива перейшла, Вовк Ларсен заговорив. Люди з непокритими головами слухали його, погойдуючись у такт хитавиці.

– Я пам'ятаю тільки одну частину поховальної відправи, – сказав він. – А саме: «Тіло ж нехай прийме море». То й кидайте його туди.

Він замовк. Люди, що тримали ляду з покійником, були трохи збентежені надто вже короткою церемонією. Капітан люто закричав на них:

– Та підіймайте цей кінець, щоб вам чорт! Якого біса стоїте!

Матроси квапливо підняли кінець ляди і, як собаку, кинули небіжчика через борт. Ногами вниз він бурхнув у воду. Вугілля потягло його вглиб. Він зник.

– Йогансене! – жваво гукнув Вовк Ларсен новому помічникові. – Затримай їх усіх, коли вже вони тут. Згорніть топселі й клівери, та хутчіш! Розгулюється південно-східний. Візьміть також разом рифи на гроті й стакселі.

Вмить усе заворушилося. Йогансен давав короткі накази, а матроси тягли або попускали снасті, – все те, звичайно, було незрозуміле для людини, далекої від моря, такої, наприклад, як я. Але найбільше мене вразила безсердечність цих людей. Покійник був для них незначним епізодом минулого, а похорон – подією, що канула у вічність разом з парусиною і мішком вугілля. Судно йшло далі,

робота на ньому не припинялася. Ніхто не був засмучений. Мисливці сміялися з якоїсь нової історії Смока, матроси поралися біля снастей, двоє подерлися на щоглу. Вовк Ларсен придивлявся до хмар з навітряного боку. А покійник, що так непристойно помер, нашвидку похований, спускався все глибше й глибше...

Ця жорстокість моря, його невблаганність і похмура велич мене зовсім приголомшили. Життя здалося дешевим, нічого не вартим, диким і марним, – борсаєшся в багнюці, та й годі. Я тримався за поруччя біля самих вантів і дивився на голі, запінені хвилі, на смугу туману, що стелилася низько над морем: там, за тим туманом, залишилися Сан-Франциско та узбережжя Каліфорнії. Густий дощ укривав судно, і туман ледве-ледве було видно. А це незвичайне судно, з його страшними людьми, гнане вітром і хвилями, то підносилося вгору, то падало вниз, прямуючи на південний захід, у неосяжні пустельні простори Тихого океану.

Розділ IV

Що було зі мною далі на звиробійній шхуні «Привид», коли я силкувався пристосуватись до нового оточення, – то ціла повість про мої муки й упослідження. Магрідж, якого матроси називали «доктором», мисливці – «Томмі», а капітан – «коком», відразу став не той. Зміна мого становища викликала відповідну зміну і в його поведженні зі мною. Перше улесливий і запобігливий, тепер він зробився зарозумілий і сварливий. Звісно ж, я вже не був вишуканий пан зі шкірою «ніжною, як у панночки», а звичайний, нічого не вартий юнга.

Кок із великого розуму став вимагати, щоб я його називав не інакше, як «пан Магрідж», а сам, коли знайомив мене з моїми обов'язками, вівся просто нестерпно. Окрім роботи в кают-компанії та чотирьох маленьких каютках, що прилягали до неї, я мав ще допомагати йому в камбузі. Бувши цілковито необізнаний у таких справах, як чищення картоплі та миття каструль, я давав йому привід без кінця кпити з мене і глузливо дивуватися. Він і знати не хотів, чим я був раніш або, краще сказати, в яких умовах я виріс і звик жити. І мушу визнати, що вже під кінець першого дня я зненавидів його так, як нікого доти.

Той перший день був ще й тим тяжчий для мене, що «Привида», на якому було взято всі рифи (що це означає, я дізнавсь лиш багато пізніше), люто шпурляв

«скажений», як висловився пан Магрідж, зюйд-ост. О пів на шосту я, за його вказівками, накрити на стіл у кают-компанії, закріпивши відповідним чином посуд, як те робиться за бурхливої погоди, а тоді почав носити з камбуза їжу. За цієї нагоди не можу не розповісти про своє перше знайомство з морським столуванням.

– Гляди тільки, бо змиє! – напутив мене пан Магрідж, коли я виходив з камбуза, несучи в одній руці великого чайника, а на другій – кілька щойно спечених хлібинок.

Один мисливець, довготелесий чолов'яга на прізвище Гендерсон, якраз ішов з «четвертого класу» (так жартома називали мисливці свій кубрик на шкафуті) до кают-компанії. Вовк Ларсен стояв на кормі й курих свою незмінну сигару.

– Он іде! Тримайся, а то вихлюпне! – гукнув кок.

Я спинився, бо не знав, що таке йшло. Двері до камбуза грюкнули, зачинившись. Потім я побачив Гендерсона, як він, наче божевільний, стрибнув і, вчепившись за снасті, спритно подерся вгору, аж доки опинився у мене над головою. А над бортом високо піднялась величезна хвиля з пінявим хребтом і вже нависла просто наді мною. Мозок мій працював повільно – все було нове, незнайоме. Я тільки зрозумів, що мені загрожує небезпека, і стояв, не знаючи, що робити. Тоді Вовк Ларсен гукнув мені з юта:

– Хапайся за щось, ти, Гампе!

Та було вже пізно. Я кинувся вчепитись до вантів, але ту саму мить мене прибила водяна лавина. Що було далі, – не пам'ятаю, все переплуталось. Я був під водою, захлинався й задихався. Раптом з-під ніг мені втекла опора, мене перекинуло раз, ще раз і понесло хтозна-куди. Кілька разів я вдарився об щось тверде й дуже забив собі праве коліно. Та враз повідь спала, і я зміг перевести дух. Мене відкинуло з навітряного борту за камбуз, повз люк у кубрик до шпігатів завітряного борту. Забите коліно страшенно боліло. Я не міг стати на ногу, принаймні так мені здавалося, і був певний, що зламав її. Але кок позаду вже гукав мені крізь відчинені двері:

– Гей, ти! Ще довго товктимешся? Де чайник? Мабуть, уже десь за бортом? Шкода, що голова твоя вціліла!

Насилу-насилу я звівся на ноги. Чайник був у мене ще в руках. Я пошкутильгав до камбуза і віддав його кокові. А він розкричався, чи то справді з люті, чи то вдаючи лютого, – не знаю:

– Ач, розпустив слину! На що ти здатний, хтів би я знати? Га? На що ти здатний? Не може навіть донести чаю, щоб не розлити! А тепер мені морочся ще раз. Ти що там сопеш? – напався він знову на мене, ще лютіше. – Забив ніжку, бідний мазунчику!

Я не сопів, хоч мое обличчя, може, й кривилося від болю. Я зібрав усю силу волі, зціпив зуби і, накульгуючи, почав ходити туди й сюди, від камбуза до кают-компанії й назад, і вже без пригод. Цей випадок збагатив мене на дві речі: на забите коліно, з яким я потім місяцями мучився, і на прізвисько Гамп, що дарував мені з юта Вовк Ларсен. Відтоді я не знав на шхуні іншого ймення, а згодом і сам звик до нього й уже не думав про себе інакше, як про Гампа, ніби я зроду так звався.

Це була нелегка робота – подавати страву до кают-компанії, де сиділи Вовк Ларсен, Йогансен і шестеро мисливців. Хоч би тим, що в цій невеличкій кают-компанії ходити навколо стола, як це мені доводилося, було дуже важко, а надто в хитавицю. Але найбільш мене вражало те, що люди, яким я прислужував, анітрохи не співчують мені. Злегка торкаючись руками коліна, я відчував крізь штани, як воно опухло й набрякло, я був хворий, від болю мені паморочилося у голові. В дзеркалі, що висіло в кают-компанії, я бачив своє обличчя – бліде, страшне, спотворене болем. Усі напевне знали, від чого то, але ніхто мене не жалів, ніхто не помічав, і я був майже вдячний Вовкові Ларсенові, коли він після обіду (я саме перемивав посуд), сказав мені:

– Це все пусте, не зважай. Згодом оббудешся. Може, тебе трохи й покалічить, зате навчишся ходити. – І додав: – Це у вас зветься парадоксом, еге ж?

Здається, йому сподобалося, що я кивнув головою і відповів, як належалося:

– Так, сер.

– Я гадаю, що ти обізнаний із літературою. Правда? Гаразд. Коли-небудь побалакаємо з тобою.

Він повернувся і, не звертаючи більше на мене уваги, вийшов на палубу.

Ввечері, коли я нарешті поправ свою роботу, що кінця-краю не мала, мене послали в мисливський кубрик, де знайшлася вільна койка. Я був дуже радий, що хоч на часину здихаюсь осоружного кока і дам відпочинок ногам. Мене дуже здивувало, що одяг на мені просох і що в мене не було жодних ознак застуди ні від останньої купелі, ні від довгого купання після загибелі «Мартінеса». За звичайних обставин я напевно вже б лежав у ліжку й коло мене ходив би вже хтось.

Однак коліно страшенно боліло. Мені здавалося, що колінна чашечка зіскочила й стала руба серед пухлини. Коли я сидів на койці й оглядав ногу (тут були також усі шестеро мисливців – вони курили й голосно розмовляли), Гендерсон, що проходив повз мене, глянув на моє коліно.

– Кепська справа, – сказав він. – Зав'яжи тугенько ганчіркою, – і минеться.

Ото й усе. А вдома я б лежав у ліжку, біля мене вже був би хірург, і він неодмінно б наказав лежати й не ворухитися. Але треба бути справедливому до цих людей. Вони були нечулі не лише до моїх страждань, а й до своїх власних, коли з ними що траплялось. Я гадаю, що причина цього, по-перше, у звичці і, по-друге, в природній нечутливості. Я впевнений, що люди з тоншою нервовою організацією, з підвищеною сприйнятливістю страждали б на їхньому місці вдвічі-втричі дужче.

Стомлений і виснажений, я не міг спати через біль у коліні. Все, що я міг зробити, це стримуватися, щоб голосно не стогнати. Звісно, вдома я дав би волю своїм мукам: але це нове для мене примітивне оточення спонукало до стриманості. Як і дикуни, ці люди були стоїчні у великих речах і дитинні в дрібницях. Пригадую, пізніше якось Керфут, один з мисливців, розтросив собі пальця й навіть не ойкнув і на виду не змінився. І не раз я бачив, як той-таки Керфут лютував дико через суту дрібницю.

Отаке трапилося з ним і тепер – він репетував, розмахував руками і лаявся на всі заставки, і лишень тому, що завівся сперечатися з другим мисливцем про те, від природи вміє плавати мале тюленя чи ні. Керфут запевняв, що воно, допіру народившись, уже вміє плавати. Летімер, худорлявий янкі з хитрими очима, наче шпарини, доводив, що тим-то самиця й народжує тюленятко на суходолі, бо воно від природи плавати не вміє і мати мусить навчити його, як ото птахи вчать своїх

пташенят літати.

Решта чотири мисливці або посхилялися над столом, або лежали на своїх койках. Сперечалося тільки двоє, але інші були дуже зацікавлені, і щохвилини хтось палко ставав на чийсь бік. Іноді вони всі разом бралися кричати, і тоді їхні голоси в тісному приміщенні нагадували гуркіт бутафорського грому. Тема суперечки була несерйозна, дитяча, а їхні докази ще більш несерйозні й дитячі. Власне, вони нічого й не доводили. Метод їхній був твердити або заперечувати. Може тюленятко плавати від народження чи ні – погляд на це стверджувався войовничим тоном, причому піддавалося сумніву здоровий глузд супротивника, зачіпалося його національність або минуле. Супротивник відповідав тим самим. Я розповідаю про це для того, щоб показати рівень розвитку людей, із якими мені доводилося жити. Розумово вони були дітьми, дарма що на вигляд дорослі.

Вони безперестанку палили свій дешевий смердючий тютюн. У повітрі від диму стояла густа імла. Це, та ще шалене гойдання шхуни, що змагалася з бурею, напевно, закінчилося б для мене морською хворобою, якби я взагалі був сприйнятливий до неї. Правда, часом мене нудило, але то було, гадаю, від болю в нозі та великої втоми.

Я лежав і, цілком природно, думав, – думав про себе і про становище, в якому опинився. Це ж нечувана річ, що й уві сні мені не снилася, щоб я – Гамфрі Ван-Вейден, людина освічена і, коли хочете знати, причетна до мистецтва й літератури, – мусив валятися на якійсь шхуні, що йде до Берингового моря полювати на котиків. Юнга! Ніколи зроду не доводилося мені працювати фізично, а то ще працювати в камбузі й мити посуд. Я жив спокійним, рівним, сидячим життям – життям ученого й відлюдника, цілком забезпеченого матеріально. Бурхливі пригоди й спорт ніколи не вабили мене. Я завжди був книжковим хробаком, так мене мої сестри й батько називали ще змалку. Раз у житті я зважився взяти участь у туристському поході й то втік майже на початку й повернувся до комфорту та вигод під дахом своєї домівки. І ось переді мною невесела перспектива подавати на стіл, чистити картоплю й мити посуд, і так без кінця-краю. А я ж не був дужий фізично. Лікарі завжди казали, що будова тіла в мене чудова, але я ніколи не розвивав його вправами. Мої м'язи були тонкі й слабкі, як у жінки, – принаймні лікарі так твердили, пробуючи спонукати мене до фізичної культури. Але я волів дбати за розвиток свого мозку, а не тіла, тим-то й виявився зовсім не пристосований до нових суворих умов життя.

Це тільки частина тих думок, що снували у мене в голові; я про них розповідаю, бо хочу наперед виправдати себе в тій жалюгідній, безпорадній ролі, що припала мені. Думав я ще про матір і сестер й уявляв їхнє горе. Ім'я мое буде в списку тих, хто загинув на «Мартінесі» і чиї тіла не знайдено. Я бачив ніби навіч, що напишуть у газетах; бачив товаришів з університетського клубу, які, похитуючи головами, кажуть: «Бідолаха!» Перед очима постав образ Чарлі Ферасета, ранок того останнього дня. Ось він у халаті лежить біля вікна на дивані і вирікає песимістичні афоризми, а я прощаюся з ним.

А тим часом шхуна «Привид» гойдалася на бурхливих хвилях; вона то западала вниз, то її підкидало вгору, а то знову вона поринала між хвиль, пробиваючи собі дорогу все далі, в саме серце Тихого океану, і я був на ній. Я чув, як угорі шумить вітер, як він проникає сюди приглушеним ревом. Час від часу над головою тупотіли ногами. На судні все скрипіло, й стогнало, й крєктало, немов скаржилося на тисячу ладів. Мисливці й досі сперечалися та ревли, наче якісь земноводні в людській подобі. Повітря було наче аж густе від лайки й непристойностей. Я бачив їхні обличчя: в жовтавому світлі морських ламп, що гойдалися разом із кораблем, вони здавалися злі, скривлені, сердиті. Койки в цигарковому диму скидалися на лігва диких звірів зі звіринця. На стінах висіли плащі й чоботи, в стояках спочивали карабіни й дробовики. Усе те нагадувало морських розбійників чи то піратів минулих часів. Моя уява розход?лася, і я не міг спати. А ніч була довга-довга, сумна, похмура й довга.

Розділ V

Моя перша ніч у кубрику мисливців була також й остання. На другий день Вовк Ларсен виселив нового помічника з каюти і помістив його до мисливців, а мені довелося перейти в малесеньку каюту, де першого ж дня мого на шхуні змінилося два господарі. Мисливці швидко встановили причину такого переміщення і були ним дуже невдоволені. Виявилось, що Йогансен, сплячи, переживав наново всі денні пригоди. Він не вгаваючи розмовляв, кричав, вигукував накази; для Вовка Ларсена це було занадто, і він поступився такою приємністю мисливцям.

Не спавши цілу ніч, прокинувся я безсилий і виснажений, і так розпочався мій другий день на «Привиді». Томас Магрідж підняв мене о пів на шосту, точнісінько

як ото Біл Сайкс свого собаку; але за грубощі пан Магрідж тут-таки тяжко поплатився. Він зчинив галас без усякої потреби (я пролежав цілу ніч, не стуливши очей) і розбудив одного з мисливців; важкий чобіт засвистів у півтемряві, і пан Магрідж, заревівши з болю, почав принижено прохати у всіх вибачення. Пізніше в камбузі я помітив, що вухо в нього розбите й напухло. Цьому вухові не судилося більше набути нормальної форми, тому матроси й прозвали його «капустяним листком».

Мій день був заповнений різними неприємними дрібницями. Ще ввечері я забрав з камбуза свій сухий одяг і тепер поквапився перевдягтися з одяжі кока у свою власну. Тоді пошукав гаманця. Окрім кількох дрібних монет (у мене добра пам'ять на такі речі), там було ще сто вісімдесят п'ять доларів золотом і папірцями. Гаманця я знайшов, але, крім кількох дрібних срібняків, нічого там не виявив. Про це я сказав кокові, коли вийшов на палубу, щоб узятися за роботу. Я так і думав, що він мені відповість грубощами, але аж такої войовничої промови не сподівався.

– Слухай, ти, Гампе, – захрипів він, сердито глипнувши на мене: – Ти хоч, щоб я зробив з твого носа млинець? Коли ти гадаєш, що я злодій, то гадай собі, але нишком, а ні, то гляди, щоб не каявся! Бий його сила божа, оце так ти мені дякуєш? Коли ти попав сюди, жалюгідний, ледь живий, я взяв тебе в камбуз, ходив за тобою, і ото така мені дяка?! Чорта лисого я ще стану тобі в пригоді! У мене аж руки чогось засвербіли!

Тут він стиснув кулаки й кинувся до мене. Собі на сором, я ухилився від удару й вибіг із камбуза. А що я мав робити? Насильство, саме тільки насильство панувало на цьому дикунському судні. Моральність була тут річ невідома. Уявіть собі людину звичайного зросту, кволу, з нерозвиненими м'язами, що жила собі досі тихим, спокійним життям і не звикла до насильства, – що вона мала робити? Не було рації заводитися з цими озвірілими істотами, – то було б однаково, що ставати перед розлютованим бугаем.

Так я думав у ту хвилину, відчуваючи потребу виправдатися перед самим собою. Але це виправдання не заспокоїло мене. Навіть тепер я не можу спокійно оглянутися назад: кожного разу, згадуючи ті події, я відчуваю своє приниження. Становище було таке, що справді виходило зі звичайних рамок і вимагало чогось іншого, ніж холодна зважливість розуму. Правда, з погляду формальної логіки я не мав чого соромитись; і все ж на згадку про ті події мені стає соромно за ображену й заплямовану людську мою гідність.

Та все це ні до чого. Я так хутко тікав з камбуза, що в мене прикро заболіло коліно, і я безпорадно впав на палубу. Але кок і не думав гнатися за мною.

– Ач, як дременув, ач як! – чув я за собою його голос. – І це з хворою ногою! Ходи назад, бідний мазунчику! Годі, я вже тебе не чіпатиму.

Я повернувся і взявся до роботи; на цьому справа й закінчилася, проте тільки тим часом. О сьомій годині я подав сніданок у кают-компанію. Шторм, видно, стих уночі, але море ще дуже хвилювало й вітер був досить свіжий. Вітрила поставлено було ще за попередньої вахти, і «Привид» швидко мчав на всіх вітрилах, oprіч двох топселів і бом-клівера. Як я чув з розмов, ці трое вітрил мали поставити зараз же по сніданку. Я дізнався, що Вовк Ларсен хотів якнайкраще використати шторм, який гнав нас на південний захід, до тієї частини океану, де можна скористатись північно-східним пасатом. То вже був цілком надійний вітер, і під ним капітан сподівався пройти більшу частину дороги до Японії: спуститись на південь до тропіків, а тоді, досягши узбережжя Азії, повернути знову на північ.

Після сніданку я мав ще одну неприємну пригоду. Поперемивавши посуд, я вигріб із пічки попіл і поніс на палубу викинути в море. Вовк Ларсен і Гендерсон стояли поблизу штурвального колеса й про щось розмовляли. За штурвалом був матрос, Джонсон. Прямуючи до навітряного борту, я помітив, що він раптом шарпнув головою. Я помилково подумав, що то він пізнав мене і привітався. Насправді ж він хотів попередити мене, щоб я не кидав попелу проти вітру. Не вбачаючи в цьому ніякого лиха, я поминув Вовка Ларсена й мисливця і висипав попіл за борт. Вітер поніс його назад, і не тільки на мене, але й на Гендерсона та на капітана. Ту ж мить Ларсен копнув мене ногою, як собаку. Я й не уявляв, що біль від удару може бути такий сильний. Я похитнувся і напівпритомний сперся на рубку. Все поплигло в мене перед очима, мене занудило, і я насилу-насилу дотягся до борту. Але Вовк Ларсен не звертав уже уваги на мене. Він струсив попіл з одежі і провадив далі розмову з Гендерсоном. Йогансен, що побачив усе це з корми, послав двох матросів змити палубу.

Пізніше, того самого ранку, мене чекала зовсім інша несподіванка. За вказівкою кока я пішов до каюти Вовка Ларсена прибрати там і заслати койку. Біля стіни, в головах, була полиця з книжками. Глянувши, я здивувався, бо прочитав такі імена, як Шекспір, Теннісон, Едгар По і Де-Квінсі. Були там також наукові праці і, зокрема, таких авторів, як Тіндаль, Проктор і Дарвін. Були книжки і з астрономії

та фізики. Крім того, я побачив «Міфічний вік» Булфінча, «Історію англійської та американської літератури» Шоу, «Природничу історію» Джонсона у двох великих томах і кілька граматик – Меткафа, Ріда і Келога. Я аж осміхнувся, коли побачив примірник «Англійської мови для проповідників».

У моїй уяві ніяк не в'язалися ці книжки з особою власника, і я не міг не сумніватися, чи він їх читав. Однак, прибираючи койку, я знайшов під укривалом том творів Браунінга в кембриджському виданні. Ларсен, певно, гортав його перед сном. Книжка була розкрита на вірші «На балконі», і я помітив, що деякі рядки підкреслено олівцем. Судно гойднулося, книжка впала з койки, і з неї вилетів клаптик паперу, весь розписаний якимись геометричними фігурами та підрахунками.

Отже, цей страшний чоловік не такий-то вже й дикун, попри всі свої брутальні вчинки. Він зробився для мене загадкою. Як один, так і другий бік його вдачі, взяті зокрема, були цілком зрозумілі, але сполучення їх зовсім збивало з пантелику. Я ще раніше завважив, що мова його досконала, – він зрідка тільки вживав який не зовсім поправний зворот. Звичайно, в розмові з матросами й мисливцями він, бувало, вдавався до морського жаргону, але з тих небагатьох слів, що він говорив до мене, мова його виглядала чистою й правильною.

Цей другий бік, який я відкрив у Вовкові Ларсені, дещо підбадьорив мене, і я зважився сказати йому, що в мене пропали гроші.

– Мене обікрадено, – звернувся я до нього трохи пізніше, коли він один прогулювався на кормі.

– Сер, – поправив він не різко, але твердо.

– Мене обікрадено, сер, – поправився я.

– Як це трапилося? – спитав він.

Тоді я розповів усе – як моя одіж сушилася в камбузі і як потім кок мене трохи не набив, коли я сказав йому про гроші.

Ларсен осміхнувся, вислухавши мов оповідання.

– Кок підлатався, – сказав він, – Та невже ви думаєте, що ваше мізерне життя не варте хоч би цих грошей? До того ж уважайте, що це вам наука. Згодом ви навчитеся, як берегти свої гроші. Я гадаю, досі за вас це робив ваш повірник.

Я відчував спокійний глум у його словах, але таки запитав:

– Як же мені їх повернути?

– Це вже ваша справа. Тут ви не маєте жодних повірників і мусите покладатись тільки на самого себе. Коли ви одержите який долар, тримайте його. Людина, що розкидає свої гроші, як от ви, заслужила того, щоб утратити їх. Крім того, на вашій совісті ще й гріх. Ви не мали права спокушати ближнього. А ви спокусили кока, і він не встояв. Ви піддали небезпеці його безсмертну душу. До речі, вірите ви в безсмертну душу?

Коли він вимовляв ці слова, повіки його повільно піднялися і, здавалося, глибина його душі відкрилась мені, і я міг заглянути туди. Але то була ілюзія. Я певен, що взагалі нікому ніколи не вдалося заглянути в душу Вовка Ларсена. То була зовсім самотня душа – я згодом переконався. Вовк Ларсен ніколи не скидав маски, хоча зрідка вдавав відвертого.

– Я читаю безсмертя у ваших очах, – відповів я і на спробу пропустив слово «сер», бо вважав, що певна інтимність розмови дозволяє це. І я не помилився.

– Гадаю, що ви бачите там щось живе, але це не означає, що воно житиме завжди.

– Я читаю в них щось більше, – провадив я далі сміливо.

– Тоді ви читаєте свідомість. Свідомість життя, яке живе; але не більше, не безмежність життя.

Як ясно він думав і як добре висловлював те, що думав! Глянувши на мене зацікавлено, він відвернувся й почав дивитися на олив'яне море, туди, звідки віяв вітер. Очі його зробились холодні, а лінії рота посуворішали й погрубішали. Він, видимо, був у похмурому настрої.

– А яка мета? – рвучко спитав він, стаючи спиною до мене, – Якщо я безсмертний, то навіщо?

Я мовчав. Як міг я пояснити цій людині свій ідеалізм? Як міг я словами передати почуття, що нагадує музику, яку чуєш уві сні, переконання, яке розумієш, але не годен визначити?

– У що ж ви тоді вірите? – спитав я своєю чергою.

– Я вірю, що життя – це хаос, – зразу відповів він. – Воно подібне до закваски, що грає хвилину, годину, рік або сотні років, але кінець кінцем переграє. Великі ідять малих, щоб підтримувати це грання; дужі ідять кволих, щоб зберегти свою силу. Щасливці ідять найбільше, і процес грання у них триваліший, ото й по всьому. Що ви скажете хоча б на це?

Він нетерплячим рухом показав на кількох матросів, що поралися з линвою посеред палуби.

– Вони рухаються, але й медуза також рухається. Вони рухаються, щоб їсти, а ідять, щоб підтримувати рух. Оце вам і все. Вони живуть задля свого черева, а черево потрібне їм для життя. Це замкнуте коло, нічого тут не вдієш. Зрештою рух припиняється. Вони більше не рухаються. Вони мертві.

– У них є мрії, – докинув я, – блискучі, осяйні мрії...

– Про те, щоб нажертися, – докінчив він категорично.

– І ще про...

– І ще про те, щоб нажертися. Про більший апетит та про те, як його найкраще задовольнити. – Голос його бринів різко, в ньому не було й натяку на жарт. – Ви подивіться, вони мріють про щасливу подорож, що дасть їм більше грошей, про те, щоб стати капітанами на суднах чи знайти скарби. Коротше кажучи, вони мріють, як краще влаштуватися, щоб оббирати своїх ближніх, як краще спати, мати добру їжу і щоб хтось інший робив брудну, важку роботу. Ми з вами такі самісінькі. Різниця немає, хіба та, що ми імо більше й краще за них. А тепер я їм і їх, і вас укупі. Але в минулому ви іли краще, ніж я. Ви спали на м'якій постелі,

носили гарний одяг і їли смачні страви. А хто робив ті постелі, одяг, страви? Не ви. Ви ніколи нічого не зробили в поті чола. Ви жили з добра, яке нажив ваш батько. Ви мов той птах-фрегат, що кидається на бакланів і грабує у них рибу, яку вони спіймали. Ви один із тих, що створили отой так званий уряд, ви заодно з тими, що вважають себе за панів над усіма іншими, їдять їжу, що виробили інші люди, які б самі воліли її з'їсти. Ви носите теплу одягу, а вони роблять цю одягу, і самі тремтять у лахмітті й ще просять у вас чи в довіреного, що порядкує вашими грішми, дати їм роботу.

- Але все це зовсім інша справа! - вигукнув я.

- Зовсім ні, - він говорив швидко, очі його горіли. - Це свинство, і це таки життя. Яке пуття з того, що свинство буде безсмертне? Який у цьому глузд? Яка мета? До чого воно? Ви не виробляєте харчів. А проте їжа, що ви спожили або викинули на вітер, могла б урятувати життя двадцятьом нещасним, що виробляють ці харчі, але не споживають їх. Для якої безсмертної мети існуєте ви? Або вони? Візьміть, наприклад, себе або мене. Чого варте ваше хвалене безсмертя, коли ваше життя зіткнулося з моїм? Вам хочеться назад, на землю, де

є вам розгін для вашого свинства. А моя примха - тримати вас на цьому кораблі, де панує мое свинство. І я тримаю вас, бо на те моя воля. Я або зроблю з вас те, що хочу, або зламаю. Ви можете померти сьогодні, через тиждень або через місяць. Я міг би вас убити зараз, кулаком, бо ви жалюгідний хирляк. Та коли ми безсмертні, то який сенс у всьому цьому? Жити по-свинячому, як ми з вами живемо, невже це, на вашу думку, личить безсмертним істотам? Знову ж таки, навіщо все це? Чому я тримаю вас тут?...

- Тому, що ви дужчий! - випалив я.

- А через що дужчий? - не вгавав він. - Бо в мене міцніша закваска, ніж у вас. Невже ви не розумієте? Невже не розумієте?

- Але яка безнадія отак жити! - змагався я.

- Згоден з вами, - відповів він. - Тоді навіщо взагалі рухатися, а значить і жити? Як не рухатися й не бути часткою цієї закваски, то не буде й безнадії. Але річ у тім, що ми хочемо жити й рухатись, дарма що воно безглуздо; хочемо, бо така вже природа життя - жити й рухатися, прагнути життя й руху. Якби цього не

було, життя давно завмерло б. Тільки завдяки життю, що є у вас, ви й мрієте про безсмертя. Життя, закладене у вас, прагне бути вічним. Ба! Вічне свинство!

Він рвучко повернувся на підборах і пішов геть. Але на краю юта спинився й покликав мене.

– До речі, скільки потяг у вас кок? – спитав він.

– Сто вісімдесят п'ять доларів, сер, – відповів я.

Він кивнув головою. За хвилину, зійшовши вниз подавати на стіл обід, я почув, як він голосно шпетить котрогось матроса.

Розділ VI

Вранці наступного дня буря вщухла, і «Привид» ледь погойдувався на спокійній гладіні океану. Вітру не було, тільки зрідка налітав легенький подих. Вовк Ларсен усе стояв на юті, і його пильний погляд був звернений на північний схід, звідки мав повіяти пасат.

Увесь екіпаж теж був на палубі – готували шлюпки до мисливського сезону. На борту було сім шлюпок: шість мисливських і капітанський тузик. Команда кожної шлюпки складалася з мисливця, весляра та стерника. На шхуні до екіпажу входили тільки веслярі й стерники, але нести вахту повинні були й мисливці, також підлеглі капітанові.

Усе це, і чимало іншого, дізнавався я поступово. «Привид» уважали найшвидшою шхуною в промислових флотиліях Сан-Франциско та Вікторії. Колись це була приватна яхта, побудована з розрахунку на швидкий хід. Її обводи й оснащення, – хоч я на цих речах і не розуміюся, – промовляли самі за себе. Напередодні під час другої піввахти ми з Джонсоном перекинулися словом-другим, і він розповів мені дещо про шхуну. Він говорив захоплено, з такою любов'ю до гарних суден, з якою, бува, говорять про коней. Однак йому страх не подобалося тут, і він дав мені на здогад, що Вовк Ларсен має дуже лиху славу серед капітанів мисливських шхун. Його, Джонсона, привабило тільки судно,

коли він підписав контракт, та й то вже він мало не кається.

Він сказав мені, що «Привид» – бездоганної конструкції шхуна на вісімдесят тонн. Завширшки вона до двадцяти трьох футів, а завдовжки – понад дев'яносто футів. Незвичайно важкий свинцевий фальшкіль (точна вага його невідома) надав їй більшої остійності, а це дозволяло нести величезну площу вітрил. Від палуби до клотика грот-стєньги сягало більш як сто футів, а фок-щогла зі своєю стєньгою була на вісім чи десять футів коротша. Я подаю ці деталі для того, щоб можна було уявити собі розмір цього маленького судна, що носилося по океанських просторах з командою у двадцять два чоловіки на борту. То був малесенький світ, цятка, піщинка, і я тільки дивом дивувався, як це люди важаться пускатись у море на такій малій, непевній споруді.

Вовк Ларсен мав славу людини, що надзвичайно сміливо велася з вітрилами. Я чув, як про це балакав Гендерсон із другим мисливцем, каліфорнійцем Стендішем. Два роки тому буря на Беринговому морі потрощила на «Привиді» щогли, і замість них поставлено теперішні, міцніші й важчі за попередні. Коли встановлювано їх, Ларсен нібито сказав, що ліпше вже перекинутися в морі, аніж утратити ці щогли.

Здавалося, що кожен із матросів, за винятком Йогансена, засліпленого своїм підвищенням, намагався якимось виправдатись, чому він плаває на «Привиді». Половина людей, досвідчені моряки, казали, що вони нічого перше не знали ні про судно, ані про капітана. Щодо мисливців, то про них подейкували, ніби вони – добрі стрільці, але така буйна й розбишацька компанія, що жодна порядна шхуна не підписала б із ними контракту.

Я зазнайомився ще з одним матросом, на ім'я Луїс; то був кругловидий веселий ірландець із Нової Шотландії, чоловік дуже товариський, ладний балакати безперестанку, аби тільки слухач був. Після обіду, коли кок спав унизу, а я чистив свою незмінну картоплю, до камбуза зайшов Луїс, щоб «погомоніти». На судні він опинився тим, що був, мовляв, п'яний, коли підписував контракт. Він без кінця запевняв мене, що ніколи не зробив би цього по-тверезому. Як виявилось, він уже років дванадцять щосезону виїздить полювати на котиків і вважається за одного в найкращих шлюпкових стерників в обох флотиліях.

– Е, друзяко, – похмуро хитав він головою, – гіршого за це судна не знайти, а ти ж не був п'яний, як я, коли тебе сюди занесло. Полювати на котиків – це рай для матросів, тільки не на цьому судні. Помічник був перший, але згадаєш мої слова,

що не один кінці віддасть, доки відбудемо плавання. Між нами хай це буде сказано, але Вовк Ларсен чистий диявол, і «Привид» зробився пекельним судном, відколи у нього в руках. Хіба ж я не знаю, чи що? Хіба я не пам'ятаю, як два роки тому в Хакодате він у сварці застрелив чотирьох своїх матросів? І хіба я не був тоді за три сотні ярдів на «Еммі Л.»? Того ж року він кулаком убив ще одного. Еге ж, отак на смерть і забив. Розшелепив йому голову, мов шкаралупу яечну. А з губернатором острова Кури та начальником поліції що він утяв! Ці японські добродії, бач, приїхали на «Привид» у гості, і з ними дружини, маленькі такі й гарненькі – ну достоту як ото малюють на віялах. А коли він знімався з якоря, то чоловіків спустив на їхній сампан, а жінок нібито не встиг. Мовляв, трапунок такий, та й годі. І тільки через тиждень висадив тих сердешних панійок на берег потойбіч острова; і їм нічого не лишалося, як горами йти додому у своїх солом'яних сандалійках, що й одну милю не годні витривати. Хіба я не знаю? Звір він, цей Вовк Ларсен. Той самий, що про нього сказано у святому письмі. І прийде йому колись поганий кінець... Але гляди, – я нічого тобі не казав. Ані жодного слова. Бо старий гладун Луїс хоче вернутися з цього плавання живим, навіть коли всі ви без решти підете рибі на харч.

– Вовк Ларсен! – забурчав він трохи згодом. – Прислухайся-но до цього слова. Таки вовк він. У декого бува кам'яне серце. А в нього й зовсім немає серця. Вовк, чистий тобі вовк, ось хто він. Хіба ж не влучно його назвали?

– Але ж коли його так добре знають, – заперечив я, – то як же він набирає собі людей?

– А як воно буває, що набирають людей на будлі-яку роботу, чи то на землі, чи на морі? – з кельтським запалом запитав Луїс. – Чи ти мене бачив би тут, коб не був я п'яний, як свиня, коли підписував контракта? Декого з них на краще судно й не візьмуть, як отих мисливців, а дехто з бідолах, як ото матросня, то й не знав, куди потрапляє. Але вони дізнаються, ще й як дізнаються і проклянуть той день, коли на світ народилися. Шкода мені цих сіромах, та ще більше мені болить старий гладун Луїс, що то йому судилося. Тож гляди мені, я тобі нічого не казав, ані геть нічого.

– А ці мисливці – то пройдисвіти, – знову почав він, бо не терпів мовчанки, надто вже був балакучий. – Стривай-но, вони ще розходяться. Але він такий, що візьме їх у шори. Тільки він і може нагнати страху божого в їхні чорні душі. Ось оцей мій мисливець, Горнер. Такий собі лагідний та м'який, голос ніжний, як у дівчини, подумаеш, ну цей уже таки сумирний. А хіба він торік не спровадив на той світ

свого стерника? Нещаслива пригода буцімто, казали. Але я спіткав якось його весляра в Йокогамі, і той розповів мені, як воно було. А цей маленький Смок, чорнявий пройдисвіт, хіба він не відбув три роки в Сибіру на соляних копальнях за браконьєрство на Мідяному острові, де в росіян заповідник? Його там забили в кайдани вдвох із товаришем – рука до руки, нога до ноги. Тоді вони чогось завелися, і цей самий Смок вирядив свого приятеля з копальні нагору в цебрах із сіллю: і то не зразу, а шматками: сьогодні ногу, завтра руку, там голову й так ото далі.

– Ви жартуете! – скрикнув я, пойнятий жахом.

– Жартую? – вмить схопився він. – Я нічого не кажу. Я глухий і німий, і тобі раджу те саме, коли хочеш вижити. Як я розтулив рота, то хіба на те, щоб сказати, які вони ладні хлопці, й він теж, щоб його лиха година побила, щоб йому гнити в чистилищі десять тисяч літ, а тоді ще в хлань пекельну провалитись!

Джонсон, той самий, що, розтираючи, подряпав мені шкіру, здавався мені найпорядніший з усіх на судні. В ньому й справді не було нічого нещирого. Його щирість і мужність вражали з першого погляду, і водночас він був занадто скромний, аж нібито боязкий. Направду то його не можна було назвати боягузом. Радніше б сказати, що він мав і тверду свою думку, і почуття власної гідності. Тим-то він на початку нашого знайомства й протестував, коли його прізвище калічили на Йонсона. Про нього й про його вдачу Луїс висловився пророче:

– Він гарний хлопець, цей скандинавець Джонсон. Найкращий матрос на баку. Він мій весляр. Тільки я боюся, що колись він так зіткнеться з Вовком, аж іскри полетять. Це вже я добре знаю. Я бачу, як насувається буря. Я вже казав йому, як братові, а він не слуха й не хоче гасити вогнів і вивішувати фальшиві сигнали. Тільки щось йому не до вподоби, він уже бурчить, а на судні завше знайдеться продажна душа, що донесе Вовкові. Вовк сильний, і вовки ж чужу силу ненавидять. А в Джонсона сила є, і Вовк бачить, що на лайку чи стусана він не вклониться: «Так, мовляв, сер», «Дякую, сер». Ой, буде, буде лихо. А де я візьму другого весляра? Ти знаєш, що відповів цей телепень, коли старий назвав його Йонсоном? Він сказав: «Мене звать Джонсон, сер», і вимовив ще літера за літерою. Побачили б ви лице старого тоді! Я думав, що він його тут-таки на місці порішить. Він цього не зробив, але він це зробить, він зламає цього скандинавця, щоб я так на морських звичаях знався!

Томас Магрідж стає неможливий. Він примушує мене за кожним разом титулувати його «пане» або «сер». Почасти воно через те, що Вовк Ларсен почав, либонь, виявляти прихильність до нього. Нечувана річ, щоб капітан приятелював з коком, але тут, без сумніву, так і було. Вже разів два-три він просував голову в камбуз і незлостиво кпив собі з Магріджа, а оце сьогодні, по обіді, базікав із ним на юті добру чверть години. До камбуза Магрідж повернувся, увесь лисніючи задоволенням, і за роботою без кінця наспівував під ніс якихось вуличних пісеньок своїм нестерпним фальцетом.

– Я знаю, як годитися з начальством, – звірливо казав він мені. – Як з ним вестися, щоб тебе цінували. Ось хоча б мій останній шкіпер... Хіба не заходив я до нього в каюту так запросто – погомоніти, перехилити чарчину? «Магріджу, – мовляв він, – Магріджу, а ти пішов не по своїй дорозі!» – «Як це?» – питаю. «Ти б мав уродитися джентльменом, щоб ніколи не працювати». Побий мене сила божа, Гампе, коли це не правда! А я сидів у нього в каюті, наче вдома, палив його сигари й пив його ром!

Ця балаканина мало не до божевілля мене доводила. Я не знаю іншого голосу, що був би мені такий ненависний. Коків масний, улесливий тон, його жирна усмішка і безмежна зарозумілість так нервували мене, що я, бувало, аж тремтів. Огиднішої за нього прояви я ніколи в житті не бачив. Неохайність його була неймовірна, а що він готував їжу для всієї команди, то я мусив, івши, вибирати те, чого він найменше торкався.

Дуже мене турбували мої руки, не звиклі до важкої роботи. Нігті почорніли, шкіра стала така брудна, що навіть щітка нічого не могла вдіяти. Понатирані пухирі все не загоювались, а одного разу, втративши рівновагу під час хитавиці, я впав на гарячу плиту й спік собі лікоть. Коліно й досі боліло. Опух не спав, колінна чашечка ще не стала на місце. З ранку до вечора мусив я шкутильгати – то вже яке тут гоіння! Чого я потребував, так це одного – відпочинку.

Відпочинок! Ніколи доти я не уявляв, що воно таке насправді. Усе своє життя я мав його, але ніколи над ним не задумувався. А тепер, якби я міг сісти на півгодини й нічого не робити, навіть не думати, то це була б для мене найприємніша у світі річ. З другого боку, я тепер чимало що зрозумів. Тепер я міг судити про життя трудового люду. Мені й не снилося, що праця може бути така тяжка! Від пів на шосту ранку й до десятої вечора я раб; прислужуючи всім і кожному, я не маю для себе жодної хвилини, хіба що одну-другу щастило урвати під кінець другої піввахти. Досить мені на хвильку спинитись та глянути на

сліпуче від сонця море або задивитися на матроса, як він лізе вгору по вантах або біжить по бушприті, і вже я чую ненависний голос: «Гей ти, Гампе! Чого роззявив рота! Я все бачу!»

У мисливському кубрику войовничий настрій: подекують, що Смок і Гендерсон побилися. Гендерсон нібито найкращий мисливець; чоловік він твердошкірий, і його важко розкрутити, але, мабуть, його таки розкрутили, бо в Смока під оком синець, і коли він прийшов вечеряти, вигляд у нього був похмурий і злий.

Саме перед вечерею сталася ще одна жорстока сцена, що характеризує нечулість та брутальність цих людей. У команді

є один новачок на прізвище Гаррісон, вайлуватий сільський парубок. Певно, жадоба пригод знадила його в цю першу в житті подорож. За легкого перепадистого вітру шхуна має часто змінювати курс, для чого вітрила переносять з одного борту на другий, а нагору посилають матроса перекинути фор-топсель.

Якраз коли Гаррісон був нагорі, шкот заїло в блоці, що через нього він проходить на ноку гафеля. Як я розумію, було два способи вивільнити шкот: або спустити фок, що було досить легко й безпечно, або дістатися по дирик-фалі до нока гафеля, що було пов'язано з великим ризиком.

Йогансен звелів Гаррісонові лізти по фалі. Всім було ясно, що хлопець боїться. Та й не дивина: на висоті вісімдесят футів над палубою страшнуvато звірятися на ці тонкі линви, що гойдаються під ногами. Якби хоч вітер рівний, то ще б не така небезпека, але «Привид» гойдало на довгих хвилях, мов порожню шкаралупину, і з кожним валом вітрила ляскали й полоскалися, а фали то обвисали, то напиналися, і людину могло струснути, як муху з батога.

Гаррісон чув наказ і зрозумів, чого від нього вимагають, але завагався. Йому хіба вперше зроду доводилося лізти так високо. Йогансен, що перейнявся вже звичкою Вовка Ларсена, почав хлопця клясти на всі заставки.

– Досить, Йогансене! – урвав його Вовк Ларсен. – Знайте, що лаюся на кораблі я. Коли мені буде потрібна допомога, я вас покличу.

– Слухаюсь, сер, – покійно відповів помічник.

Тим часом Гаррісон поліз уже по фалу. Мені було видно його з камбузних дверей, і я бачив, як він тремтить, наче в пропасниці. Посувався він дуже обережно й поволі. На ясному тлі блакитного неба він скидався на велетенського павука, що лізе по тоненькій павутинці.

Угору треба було вибиратися під невеликим нахилом, і дирик-фал, що проходить крізь різні блоки гафеля й щогли, подекуди давав підпору для рук і ніг. Але біда, що вітер був несталий і не досить міцний, щоб тримати вітрила напнутими. Коли Гаррісон був уже на півдорозі, шхуну підніс довгий вал з навітряного боку, а потім відкинув її назад у западину між двох хвиль. Гаррісон завмер на місці, міцно вхопившись за фал. Бувши на вісімдесят футів нижче за нього, я бачив, як у хлопця напружилися м'язи, коли він відчайдушно боровся за життя. Вітрило обвисло, порожне, гафель відкинуло, фал ослабнув, і хоч усе відбулось дуже швидко, я побачив, як фал прогнувся під вагою матросового тіла. Тоді гафель раптом повернувся назад, велике вітрило напнулося, ляснувши так, ніби стрельнуло з гармати, а три ряди риф-штертів залопотіли по парусині, немовби то з рушниць палили. Гаррісон, ухопившись за фал, запаморочливо злетів у повітря, та враз політ цей і припинився. Фал напнувся, і це був той удар батога, що струшує із себе муху. Матрос не вдержався. Одна рука втратила опору. Друга ще трималася якусь мить, але не довше. Він полетів уже вниз і тільки якимсь дивом зачепився за снасті ногами й повис долі головою. Вигнувшись, він знову схопився руками за фал; проте ще чимало минуло часу, доки йому вдалося перевернутись як слід. Жаль було й дивитися на нього!

– Йй-бо, сьогодні він вечерятиме без апетиту, – почув я голос Вовка Ларсена, що вийшов з-за камбуза. – Полундра, Йогансене! Бережіться! Зараз почнеться!

Гаррісон і справді почував себе зле, наче під час морської хвороби, й деякий час, учепившись за снасті, навіть не пробував посуватися вперед. Йогансен, однак, без угаву підганяв його робити, що сказано.

– Яка ганьба, – пробубонів Джонсон, повільно, але правильно вимовляючи англійські слова. Він стояв обік грот-вантів, за кілька кроків від мене. – Хлопець і так справущий. Він би й сам потроху навчився. А це... – Він замовк, щоб не вимовити слово «вбивство».

– Помовч, ти! – прошепотів йому Луїс. – Коли хоч жити, то прикуси язика.

Але Джонсон, дивлячись угору, бурмотів і далі.

– Слухайте, – звернувся мисливець Стендіш до Вовка Ларсена, – це мій весляр, і я не хочу втратити його.

– Годі, Стендішу, – така була відповідь. – Він ваш весляр, коли у вас на шлюпці; але на шхуні він мій матрос. І я можу робити з ним, що схочу, хоч би й до чорта в зуби спровадити!

– Але це ще не значить... – заперечив Стендіш.

– Досить! – відрубав Вовк Ларсен. – Я сказав вам, і годі. Це мій матрос, що захочу, те й зроблю. Захочу зварити з нього юшку – зварю і сам виім!

Злий вогник блиснув мисливцеві в очах, але він повернувся на закаблуках і пішов до кубрика; на трапі він зупинився і звів очі вгору. Всі матроси були тепер на палубі, і кожен дивився туди, де людське життя змагалося зі смертю. Нечулість тих людей, що ім промисловий устрій дав владу над життям інших, була просто неймовірна. Мені, що стояв далеко від життєвого виру, ніколи й не снилося, що працювати доводиться отак-о. Я завжди гадав, що життя це щось святе, а тут воно вважалося за ніщо, було тільки цифрою в комерційних розрахунках. Проте, мушу сказати, що матроси, як ото й Джонсон, співчували сердезі, лишень старші – мисливці та капітан – були жорстоко байдужі. Адже Стендіш протестував тільки тому, що це його весляр. Коли б це був весляр якого іншого мисливця, то й він би теж, як і решта, сприйняв цю пригоду за розвагу.

Але вернімось до Гаррісона. Йогансен лаяв бідолаху на всі лади добрих десять хвилин, доки примусив його зрушити з місця. Перегодом матрос таки досяг нока гафеля. Тут він сів на гафель верхи – так йому легше було триматися. Він вивільнив шкот і міг тепер спуститися вниз по фалі до щогли. Та в нього вже забракло духу. Його позиція була небезпечна, але він не важився міняти її на ще небезпечніший спуск по фалі.

Він поглядав то на свою дорогу, що нею мав пройти в повітрі, то вниз на палубу. Очі йому були широко розплющені, й увесь він тремтів. Я ніколи не бачив такого дикого жаху на людському обличчі. Даремно Йогансен кричав йому, щоб він спускався вниз. Щохвилини хлопця могло скинути з гафеля, але жах зробив його безпорадним. Вовк Ларсен, що походжав по палубі, розмовляючи зі Смоком, не

звертав більше уваги на матроса; він тільки раз крикнув на стерничого:

– Ти збився з курсу, приятелю. Дивись гарненько, а то заробиш!

– Слухаюсь, сер, – відповів стерничий, водночас повертаючи трохи штурвал.

Його провина була в тім, що він трошечки відхилив «Привида» з курсу, аби невеличкий вітер міг напнути вітрила й тримати їх напнутими. Цим він хотів допомогти нещасному Гаррісонові, хоч сам міг накликати на себе гнів Вовка Ларсена.

Час минав, напруження ставало для мене жахливе. Томас Магрідж по-іншому реагував на це видовище. Воно було за розвагу для нього, він щохвилини вистромляв голову з камбуза і жартував. Як я ненавидів його! Протягом цих страшних хвилин ненависть моя до нього зросла просто неймовірно. Вперше зроду я відчував бажання вбити когось – «скуштувати крові», як то висловлюються високохмарні наші поети. Життя взагалі, може, й священне, але життя Томаса Магріджа зокрема – це якесь плюгавство. Відчувши жадобу крові, я злякався, і в мене майнула думка: чи не передалася мені часом брутальність оцих людей довкола? А ще ж недавно я заперечував смертну кару навіть для найстрашніших злочинців!

Проминуло добрих півгодини, і ось я побачив, що Джонсон і Луїс завели суперечку. Кінець кінцем Джонсон відіпхнув Луїса, який стримував його руку, й пірвався вперед. Він перейшов палубу, стрибнув на фор-ванти й поліз угору. Але гострий погляд Вовка Ларсена помітив його.

– Гей, ти куди лізеш? – гукнув він.

Джонсон спинився. Він подивився капітанові у вічі й спокійно сказав:

– Хочу стягти хлопця.

– Зараз же злізь мені! Чуеш? Злазь!

Джонсон завагався, однак довголітня звичка слухатись наказів узяла нарешті гору. Похмурий, він стрибнув на палубу й подався на бак.

О пів на шосту я пішов до кают-компанії накривати на стіл, але майже не усвідомлював, що роблю. Перед очима в мене стояв образ матроса, що, сплотившись, весь тремтячи, відчайдушно чіплявся за хисткий гафель, скидаючись на кумедну кузьку.

О шостій годині, вже під час вечері, йдучи палубою до камбуза, я помітив, що Гаррісон висить усе так само. Балакали за столом зовсім про інші речі. Цих людей, видимо, не цікавила доля людини, чие життя задля забавки було піддане смертельній небезпеці. Проте перегодом, ідучи ще раз до камбуза, я з великою полегкістю побачив, що Гаррісон, похитуючись, ступає від вантів до люка на баку. Набравшись духу, він урешті-таки спустився.

Щоб скінчити з цією пригодою, мушу ще переповісти свою розмову з Вовком Ларсеном у кают-компанії. Я саме перемивав посуд, коли він почав:

– Щось у вас після обіду кислий вигляд. У чому річ?

Звісно, він сам розумів, чому я себе почуваю не краще, ніж Гаррісон, – йому просто треба було якогось приводу. Я й відповів:

– Це тому, що з хлопцем так не по-людському повелися.

Він засміявся.

– Це наче морська хвороба. Одні слабують на неї, інші – ні.

– Ні, це зовсім не те, – заперечив я.

– Якраз те, – сказав він. – На землі так само повно жорстокості, як у морі руху. На одних погано впливає перше, на інших – друге. Ото й уся причина.

– Ви робите посміховище з людського життя. Невже ви справді гадаєте, що воно нічого не варте? – запитав я.

– Варте? Чого варте? – він зиркнув на мене, і хоч погляд його був холодний і нерухомий, я прочитав у ньому глузування. – Чого може бути варте життя? І як ви ту вартість виміряєте? І хто оцінює життя?

– Я, – відповів я.

– Тоді чого воно для вас варте? Я маю на увазі життя інших людей? Кажіть, чого воно варте?

Чого варте життя? Як я міг визначити його вартість? Я завжди мав слово до думки, але от з Вовком Ларсеном мені тих слів забракло. Я вирішив, що почасти то його владна вдача мене гнітила, але головна причина полягала все ж у цілковитій протилежності наших поглядів. Щодо інших матеріалістів, із ким я стикався, то я знаходив з ними дещо спільне в поглядах, але з Вовком Ларсеном – я не мав нічого спільного. Можливо, що мене збивала з пантелику скрайня безпосередність його думок. Він підходив так просто й упевнено до суті справи, відкидаючи всі зайві дрібниці, і говорив так безапеляційно, що мені здавалося, ніби я борсаюсь у воді, без твердого ґрунту під ногами. Чого варте життя? Спробуй-но так відразу відповісти на це питання! Що життя – святиня, це я сприймав як аксіому. Що життя – цінність саме собою, це було так очевидно, що я ніколи над тим і не замислювався. Та коли він узяв цю аксіому під сумнів, я не знайшовся на відповідь.

– Ми розмовляли про це вчора, – почав він. – Я сказав, що життя – це закваска, грання, де одне життя зжирає друге, щоб самому жити; що життя – то просто переможне свинство. Ну, а з погляду попиту й пропозиції життя – найдешевша річ у світі. Кількість води, землі, повітря обмежена, але життя, що прагне народитися, безмежне. Природа – марнотратниця. Взяти хоча б рибу з мільйонами ікринок. Або візьміть себе чи мене. У нас, у нашому тілі, є джерело життя для мільйонів істот. Якби ми мали час і спроможність використати до решти кожне ненароджене життя, що є в нас, то кожен став би батьком цілих націй, заселив би цілі континенти. Життя? Воно нічого не варте. З усіх дешевих речей воно найдешевше. Його всюди зайвина. Природа розсипає його щедрою рукою. Де місце для одного життя, вона сіє тисячі, і так одне життя зжирає інше, аж кінець кінцем залишається найдужче, найсвинячіше.

– Ви читали Дарвіна, – зауважив я. – Але не так зрозуміли, коли гадаєте, що боротьба за існування дозволяє вам свавільно нищити чуже життя.

Він знизав плечима:

– Певно, ви маєте на увазі тільки людське життя, бо м'ясо тварин, птиць і риб ви нищите так само, як і я й інші люди. Але ж людське життя нічим не відрізняється від якого іншого, дарма що вам видається, ніби така різниця є.

Тож чого я маю берегти це життя, коли воно таке дешеве й нічого не варте? Для матросів не вистачає кораблів у морі, для робітників не вистачає фабрик і машин. Ви, що живете на суходолі, ви ж знаєте, що околиці міста залюднені злидарями, які вмирають із голоду, не маючи шматка хліба або м'яса (тобто зруйнованого іншого життя), яких косять пошесті та яких однаково там залишається ще багато, і ви не знаєте, що з ними робити. А чи бачили ви коли-небудь, як лондонські докери б'ються між собою, мов звірі, щоб дістати роботу?

Він рушив до трапа, але обернувся й сказав ще:

– Знаєте, життя само визначає свою вартість, і це єдина його вартість. І, звісна річ, воно не може бути само до себе об'єктивне, воно перегинає на свою користь. Ось хоча б цей хлопець, що був там, нагорі. Він тримався за життя, наче то справді не знати яка цінність, скарб, дорожчий від діамантів та рубінів. Але для кого воно є цінністю? Для вас? Ні. Для мене? Зовсім ні. Для нього? Так. Однак я не приймаю цієї оцінки, він занадто переоцінює себе. Величезний запас життя прагне ще народитися. Якби він упав і розплескав свій мозок по палубі, мов той мед із щільників, світ би на цьому нічого не втратив. Для світу він не становить жодної цінності. Занадто багато ненароджених життів пориваються у світ. Тільки для самого себе він чогось вартий, але навіть ця вартість – фікція, бо, померши, він уже не зміг би усвідомлювати, що втратив себе. Він тільки сам-один вважає себе коштовнішим за діаманти та рубіни. А ті діаманти та рубіни загинуть, розсиплються по палубі; їх змиють цеберкою морської води, і він навіть не знатиме, що діамантів і рубінів уже немає. Він не втратив би нічого, бо, втративши самого себе, він разом з тим утратив би й свідомість втрати. Хіба ж не так? Що ви можете на це сказати?

– Що ви принаймні послідовні, – спромігся я на відповідь і знову заходився мити посуд.

Розділ VII

Нарешті після трьох днів мінливого вітру ми спіймали північно-східний пасат. Добре відпочивши за ніч – дарма, що боліло коліно, – я вийшов на палубу і побачив, що «Привид» летить під усіма вітрилами, oprіч самих кліверів. З корми віяв свіжий вітер. О, яке диво цей потужний пасат! Цілий день і цілу ніч – і так день у день – ми мчали вперед, а постійний і дужий вітер підганяв нас у корму. Шхуна сама йшла. Не було потреби підтягувати вітрила й снасті та перекидати топселі – матросам лишалося хіба що стояти біля стерна. Ввечері, коли сонце заходило, вітрила попускали; вранці, коли вони набирали роси й обвисали, їх знову туго натягали, оце була й уся робота.

Вузлів десять-одинадцять, інколи дванадцять – із такою швидкістю ми йдемо. Весь час віє ходовий північно-східний вітер, і ми покриваємо за добу по дві з половиною сотні миль. Мені й сумно й радісно, що Сан-Франциско лишився позаду, а ми наближаємось до тропіків. Що день, то помітно теплішає. Під час другої піввахти матроси виходять на палубу, роздягаються і з «відер поливають один одного водою. Вже з'являється летюча риба. Вночі вахтові повзають по палубі, шукаючи рибу, що падає на судно. Вранці, коли щастить піддобрити Томаса Магріджа, з камбуза розходить ся приємний запах смаженої риби. Іноді, як Джонсонові ведеться спіймати з бушприта красеня-дельфіна, команда смакує його м'ясо.

Джонсон збуває весь свій вільний час там або на салінгу, дивлячись, як «Привид» під натиском вітру розтинає хвилі. Пристрасть і екстаз світяться йому в очах, і він, мов у трансі, захоплено дивиться на повні вітрила, на пінявий слід корабля, на його біг серед цих водяних гір, що сунуть разом з нами величною процесією.

Дні й ночі – це «диво й захват невимовний», і хоч вільного часу в мене майже нема, я все ж відірвуся інколи на хвилинку від своєї нудної роботи, щоб помилуватися цією безмежною красою, що й не снилась мені ніколи. Наді мною ясно-блакитне небо – блакитне, як саме море, що перед форштевнем вилискує блакитним атласом. Навколо по обрію розкидані бліді баранці хмар, що стоять незмінно, нерухомо, наче срібна оправа прозоро-туркусового неба.

Не забуду я однієї ночі, коли, замість спати, лежав я на півбаку й дивився на барвисті брижі піни, що вирувала біля форштевня. Їхній плюскіт нагадував мені дзюрчання струмка по замшілому камінню в тихій розпадині. Ця розмірна пісня переносила мене кудись далеко-далеко, і я вже не був ні юнга Гамп, ані Ван-Вейден, що тридцять п'ять років прогивів серед книжок. Повернув мене до дійсності голос Вовка Ларсена – його, не чий інший, – дужий і впевнений, але

водночас на диво м'який голос:

Тропічна ніч, мов жар, горить,
На хвилі ясний слід тремтить.
Відбились у свічаді зорі,
І, сполошивши сонних риб,
Що в зоряний пірнають глиб,
Мчить корабель наш у простори.
Намокнуть линви від роси,
Заграє сонце на бортах,
Веде у далеч Довгий Шлях,
Веде на південь шлях старий,
Що завжди він для нас новий.

– Ну як, Гампе, подобається? – спитав він, трохи помовчавши, як того вимагали слова й обставини.

Я подивився йому на обличчя. Воно сяяло, як і це море, а очі іскрилися.

– Принаймні мене вражає ваш запал, – відповів я холодно.

– Чому? Це ж, чоловіче, життя. Це є життя! – вигукнув він.

– Дешева річ, нічого не варта, – відповів я йому його власними словами.

Він засміявся, і я вперше почув щиру радість у його голосі.

– От ніяк ви не второпаете! Все не можу я втовкмачити вам у голову, що таке життя. Звичайно, життя нічого не варте, воно тільки само для себе цінність. І, правду мовивши, якраз тепер мое життя дуже дороге – для мене б то. Я просто не можу скласти йому ціни. Ви скажете, що я занадто переоцінюю його, але

нічого не вдієш, мое життя само себе так оцінило.

Він помовчав, наче підшуковуючи відповідніших слів, і закінчив так:

– Знаєте, я відчуваю зараз дивне піднесення; наче безмежний час переходить крізь мене, наче всі сили скупчуються в мені. Я знаю істину, вмю відрізнити добро від зла, правду від неправди. Мій погляд ясний і сягає далеко. Я майже ладен повірити в бога. Але, – голос його змінився і обличчя спохмурніло, – звідки цей настрій? Звідки ця радість життя, цей захват, це натхнення, чи як там його назвати? Все це буває тоді, коли шлунок здоровий і добре травить, коли апетит добрий і все йде гаразд. Це є дарунок життя, шампанське в крові, грання закваски; від цього одні переймаються побожними думками, а інші бачать бога або творять його, коли неспроможні побачити. Це сп'яніння життям, шумування закваски, радісний дзюркіт життя, ошаленілого від свідомості, що воно живе, – ото й тільки. Та ба! Завтра мені розплачуватися за це, як п'яниці на похмілля. Завтра я знатиму, що мушу вмерти, і, певніш за все, на морі, що скінчу своє плазування в образі людському, щоб стати плазуном у гнилій морській воді, що стану поживою, падлом, передам міць і рухливість своїх м'язів риbam, щоб дужчі й рухливіші були їхні плавці, щоб твердішою стала їхня луска. Оце вам і ба! Шампанське вже видихалося. Вино не іскриться й не піниться; в ньому вже немає ніякого смаку.

Він покинув мене так само раптово, як і з'явився, стрибнувши на палубу м'яко й тихо, мов тигр. «Привид» ішов далі. Біля форштевня клекотіла піна, але зараз мені вчувалося наче якесь хрипіння. Я прислухався, і поволі спадало те враження, що справив на мене несподіваний перехід Вовка Ларсена від захоплення до зневіри. Раптом котрийсь матрос на палубі заспівав дзвінким тенором «Пісню пасату»:

Я – той вітер, що люблять на морі матроси.

Я незмінний, постійний і вірний.

Хай за хмарами стежать, бо вітер їх носить

Понад глибом блакитним незмірним.

І в погоду й у млі я жену кораблі,

Мов той пес, я за ними ганяю.

Чи то день, чи то ніч, я лечу собі пріч

І вітрила, однак, надимаю.

Розділ VIII

Часом я думаю, що Вовк Ларсен божевільний або принаймні напівбожевільний – такі в нього чудні примхи й вибрики. А іноді мені здається, що він має дані на велику людину, на генія. Але зрештою я переконаний, що він справжній тип первісної людини, яка народилася з запізненням на тисячу років або поколінь і є анахронізмом у нашу добу високої цивілізації. Він, безперечно, щонайяскравіший індивідуаліст. Та цього мало, – він ще й дуже самотній. У нього нема нічого спільного з іншими людьми на кораблі. Його страшна фізична й неабияка розумова сила відгороджують його від інших. Він ставиться до них, як до дітей, – не лише до матросів, але й до мисливців, – він примушує себе сходити до їхнього рівня і гратися з ними, наче з цуценятами. А то він досліджує їх жорстокою рукою вівісектора, аналізує їхні розумові процеси і зазирає в душі, немов хоче дізнатися, з якого матеріалу ті душі зроблено.

Я багато разів бачив за столом, як він ображав котрогось мисливця спокійно й байдуже, а тоді зацікавлено зважував його вчинки, відповіді, злостиві гримаси. Мені, що розумів, у чому тут річ, це здавалося смішним. Що ж до вибухів його власного гніву, то я був певний, що то не справжні, а вдавані емоції, що то експерименти, просто маніра, до якої він удається в стосунках з людьми. Після смерті його помічника я, либонь, жодного разу не бачив Ларсена не в жарт сердитого, та й не хотів би, правду мовивши, бачити, як виявляється страшна сила цього чоловіка.

Коли вже зайшло за його примхи, то я розповім, що трапилося з Томасом Магріджем у кают-компанії, і, до речі, докінчу про той інцидент, що я був торкався його.

Якось по обіді, що був опівдні, коли я кінчив прибирати зі столу, трапом до кают-компанії зійшли Вовк Ларсен і Томас Магрідж. Хоч кок і мав закомірок, хід до якого був з кают-компанії, але в самій кают-компанії він ніколи не важився довше стриміти й прошмигував туди й назад раз-другий на день, мов полохливий

привид.

– Отже, ти вмієш грати в «наполеона»? – з відтінком якогось задоволення в голосі сказав Вовк Ларсен. – Я так і думав, ти ж англієць. Я сам вивчився його на англійських судах.

Томас Магрідж, цей докінчений бевзень, був сам не свій від такої честі, що капітан по-товариському розмовляє з ним. Його чваньковиті міни й ретельне намагання поводитись невимушено, як людина, що, мовляв, народилася для кращого життя, викликали б огиду, коли б не здавались такі смішні. Він зовсім не завважував моєї присутності, йому було просто не до мене. Мені навіть важко вгадати, які блаженні видива пролітали перед його безбарвними водявими очима.

– Принеси карти, Гампе, – наказав Вовк Ларсен, коли вони сіли за стіл. – Та подай сигари й віскі – візьмеш у скриньці в мене під ліжком.

Повернувшись, я ще встиг почути, як Магрідж закидав на здогад про якусь таємницю, пов'язану з його народженням, що, мовляв, він син джентльмена, але збився з путі, і йому навіть платять за те, щоб він не повертався до Англії. «Добре платять, сер, – провадив він, – аби тільки був якнайдалі від них».

Я приніс звичайні чарки, але Вовк Ларсен насупився, похитав головою і жестом показав мені принести склянки. Він налив їх на дві третини нерозбавленим віскі – «джентльменським питвом», як сказав Томас Магрідж, – і вони цокнулися склянками за славу гру «нап», запалили сигари й почали тасувати та здавати карти.

Вони грали на гроші, дедалі збільшуючи ставки. Пили віскі, випили геть усе, і я мусив принести ще. Я не знаю, чесно грав Вовк Ларсен чи махлював (він на все здатний), але він раз у раз вигравав. Кок частенько ходив по гроші до свого ліжка, і все це з великою пихою, однак приносив тільки по кілька доларів. Він осоловів, став нецеремонний, погано бачив карти і ледве на стільці сидів. Вирушаючи вже вкотре знову по гроші, він схопив Вовка Ларсена масним пальцем за петельку й тупувато забубонів:

– У мене є гроші, в мене є гроші! Я ж вам кажу, – я син джентльмена!

Вовк Ларсен не був п'яний. Хоч він і вихиляв склянку за склянкою, до того ще й наливаючи їх ущерт, та на ньому те зовсім не позначалося. Здавалось, що й кокові витівки його зовсім не тішать.

Нарешті, голосно заявивши, що він може програвати, як джентльмен, кок поставив на кін останні гроші і програв. Тоді схилив голову на руки й заплакав. Вовк Ларсен цікаво подивився на нього, наче мав замір проаналізувати його, але раптом передумав – бо, певно, вирішив, що тут, власне, й аналізувати нема чого.

– Гампе, – звернувся він до мене підкреслено ввічливо, – будь ласка, візьміть пана Магріджа під руку й допоможіть йому вийти на палубу. Він почуває себе не дуже добре.

– І скажіть Джонсонові вилити на нього кілька відер морської води, – додав він тихіше, так, щоб тільки я чув.

На палубі я передав пана Магріджа двом матросам, що весело вишкилили зуби, почувши про капітанів наказ. Пан Магрідж усе бурмотів сонно, що він син джентльмена. Сходячи до кают-компанії прибрати стіл, я почув, як він вереснув, коли на нього линули перше відро води.

Вовк Ларсен лічив виграні гроші.

– Якраз сто вісімдесят п'ять доларів, – сказав він голосно. – Я так і думав. Злидень прийшов сюди без шеляга в кишені.

– І те, що ви виграли, належить мені, сер, – сміливо заявив я.

Він глузливо осміхнувся й відповів:

– Я теж, Гампе, вчився свого часу трохи граматики й думаю, що ви плутаєте форми часу. «Належало мені» треба було вам сказати, а не «належить мені».

– Це питання не граматики, а етики, – відповів я.

Минула якась хвилина, доки він відповів.

– Знаєте, Гампе, – звільна почав він, мовлячи поважно і з відтінком смутку в голосі, – це вперше зроду я чую слово «етика». Ви і я – нас тільки двоє на цьому судні знають його значення.

– Колись, – провадив він, помовчавши, – я мріяв вести бесіди з людьми, що розмовляють такою мовою, мріяв підвестися над життям, серед якого народився; я мріяв про товариство людей, що розважають на такі теми, як етика. І ось уперше я чую це слово з живих уст. Але все це між іншим, бо ви не маєте рації. Це питання не граматики і не етики, а просто факту.

– Звісно, – сказав я. – Те, що гроші у вас, це факт.

Його обличчя засяло. Йому, певно, сподобалась моя проникливість.

– Але ви відхиляєтесь від суті питання, – вів я далі, – що пов'язане з правом.

– Он воно як! – зауважив він, скривившись. – Я бачу, ви ще вірите в такі речі, як право, як правда і неправда.

– А ви? Не вірите зовсім? – спитав я.

– Ані на крихту. Сила – це право, ото й усе. Хто кволий, той неправий. Або можна приблизно ще так: добре бути дужим, і погано – кволим. Ще краще сказати: дужим бути приємно, бо це вигідно; а кволим бути неприємно, бо це не вигідно. Ось на разі – мати ці гроші приємно. Це добре для того, хто має їх. І тому, мігши мати ці гроші, я скривдив би себе й те життя, що в мені, якби віддав їх вам, відмовившись від приємності мати їх самому.

– Але ви кривдите мене, беручи їх, – заперечив я.

– Зовсім ні. Одна людина не може скривдити іншу. Вона може скривдити тільки себе саму. Я бачу, що завжди вчиняю кривду, коли враховую чужі інтереси. Невже ви цього не розумієте? Як можуть дві часточки закваски вважати себе скривдженими, коли вони одна одну хочуть пожертви? Це ж закладене в їхній природі – намагатися когось проковтнути і не датися проковтнути. Коли вони відступають від цього закону – вони чинять гріх.

- То ви не вірите в альтруїзм? - спитав я.

Це слово видалося йому наче знайомим, але змусило замислитись.

- Стривайте, це щось подібне до співробітництва?

- Деякий зв'язок тут є, - відповів я, не дивуючись цим разом прогалині в його словнику, набутому читанням і самоосвітою. Наукою його ніхто не керував, і хоч думав він багато, але говорив мало, а то й зовсім мовчав. - Альтруїстичний вчинок це вчинок задля добра інших людей, вчинок некорисливий на протилежність до вчинку заради себе, тобто егоїстичного.

Він кивнув головою.

- О, так. Тепер пригадую. Мені траплялося це слово у Спенсера.

- У Спенсера? - вигукнув я. - Невже ви читали його?

- Не дуже багато, - визнав він. - Я цілком зрозумів «Основні засади», але на «Біології» вітер покинув мої вітрила, а на «Психології» я й зовсім опинився в мертвому штилі й надовго. По щирості кажучи, я не міг зрозуміти, куди він гне. Спершу я гадав, що причина в убозтві мого розуму, але потім зрозумів, що мені просто бракувало підготовки. Я не мав відповідної бази. Тільки Спенсер і я знаємо, чого він мені коштував. Але з його «Даних етики» я дещо виніс. Оце там я здібав «альтруїзм» і тепер пригадую, як його було там ужито.

Я не уявляв собі, що могла винести ця людина з творів Спенсера. Я пам'ятаю Спенсера досить добре, аби знати, що альтруїзм лежить в основі його ідеалу людської поведінки. Вовк Ларсен, очевидно, просіяв науку великого філософа, вибираючи з неї те, що відповідало його потребам і бажанням, а решту відкидаючи.

- Що ж ви ще звідти винесли? - спитав я.

Він трохи зсунув брови, напружено підшукуючи належні вислови для думок, про які він ніколи ще не говорив ні з ким. Я почувався піднесено. Тепер я заглиблювався йому в душу так само, як він звик заглиблюватися в інші душі. Я

досліджував незнайомі землі. І дивна, дуже дивна картина розгорнулася перед моїми очима.

– Коротко кажучи, – почав він, – Спенсер висловлює приблизно таку думку: по-перше, людина має дбати за власний добробут – це морально й добре. По-друге, вона має дбати про добробут своїх дітей. По-третє, вона має дбати про добробут людства.

– Але найвищий, найкращий і найсправедливіший учинок, – докинув я, – це коли водночас він корисний і для тебе, і для твоїх дітей, і для всього людства.

– Я б так не сказав, – відповів він. – Не бачу в цьому ні потреби, ні здорового глузду. Я відкидаю людство і дітей. Заради них я не поступлюся нічим. Усе це сентиментальні витребеньки, принаймні для того, хто не вірить у вічне життя, – ви самі не можете цього не розуміти. Якби мене чекало безсмертя, альтруїзм був би платнею за цього. Я міг би хтозна й як піднести свою душу. Але попереду нема нічого вічного, крім смерті, а закваска життя грає в мені ненадовго. Тож було б неморально принести себе в жертву. Жертва з мого боку, що хоч на мить скоротила б це грання, – нерозумна, ба навіть несправедлива щодо самого себе, це просто злочин. Я не повинен нічого втратити, і кожний мій фермент треба використати якнайдоцільніше. Вічна нерухомість, що згодом прийде до мене, не полегшає й не поважчає від того, чи я пожертвую себе заради когось, а чи ні – в той короткий час, доки грає моя життєва закваска.

– Тоді ви індивідуаліст, матеріаліст, а отже, й гедоніст.

– Важкі слова, – засміявся він. – Але що означає «гедоніст»?

Я пояснив йому, і він кивнув згідливо головою.

– До того ж ви така людина, – провадив я далі, – що їй не можна довіряти навіть у дрібницях, коли справа хоч трохи торкається егоїстичних інтересів.

– Тепер ви починаєте розуміти, – сказав він, радісно всміхаючись.

– Ви – людина, цілком позбавлена того, що світ зве моральністю.

– Так.

– Людина, що її треба завжди боятись...

– Саме так.

– Боятись, як змії, тигра, акули.

– Тепер ви знаєте мене, – сказав він. – Знаєте мене так, як узагалі мене знають. Мене називають Вовком.

– Ви якась потвора, – додав я відважно, – Калібан, що думав про Сетевоса, діяв так, як ви дієте, коли раптом здолає вас якась примха.

Ларсен спохмурнів, не зрозумівши порівняння, – він, очевидячки, не був знайомий із цією поемою.

– Я саме читаю Браунінга, – признався він, – але щось не дається він мені. Ще не так далеко зайшов, а вже ладен би й кинути.

Щоб не розводитись довго, скажу просто, що я приніс книжку з його каюти й прочитав йому вголос «Калібана». Він був у захопленні. Цей примітивний погляд на речі й спосіб мислення він цілком розумів. Раз у раз він уривав мене своїми зауваженнями й критикою. Коли я закінчив, він звелів мені перечитати поему вдруге й утретє. По тому ми зав'язали дискусію про філософію, науку, еволюцію, релігію. Він виявляв хиби самоука, а також упевненість і прямолінійність, властиву первісному розумові. Саме в простоті міркувань полягала його сила, і матеріалізм його був переконливіший, аніж витончений і складний матеріалізм Чарлі Ферасета. Не скажу, що Ларсен переконав мене, – я-бо страшенно впертий і, як казав Ферасет, «темпераментний» ідеаліст, – але він штурмував останні передмур'я моєї віри з такою силою, яка мимоволі викликала пошану, дарма що я не погоджувався з ним.

Час минав. Пора вже було на вечерю, а стола ще й не накрито. Я почав непокоїтись, а коли Томас Магрідж, лютий як чорт, заглянув униз, я підвівся, щоб узятися за свої обов'язки. Але Вовк Ларсен гукнув йому:

– Сьогодні, кухарю, попораешся сам. Гамп мені потрібен, обходься без нього.

І знову трапилося неймовірне. Ввечері я сидів за столом із капітаном і мисливцями, тоді як Томас Магрідж обслуговував нас, а опісля мив посуд. Це була калібанівська примха Вовка Ларсена, і я побоювався, що матиму з неї самі прикросці. А тим часом ми розмовляли й розмовляли, що дуже дратувало мисливців, бо вони з нашої розмови нічого нічого не розуміли.

Розділ IX

Три дні відпочинку, три щасливих дні відпочинку мав я, коли був у товаристві Вовка Ларсена, ів за столом у кают-компанії і не робив нічого, лише розмовляв із ним про життя, літературу та всесвіт, тоді як Томас Магрідж кипів і лютував, роблячи і свою і мою роботу.

– Стережися шквалу, оце все, що я тобі скажу, – попередив мене Луїс, коли Вовк Ларсен зійшов униз утихомирювати мисливців, давши нам яких півгодини вільних на палубі. – Ніколи не вгадаєш наперед, чого від нього ждати, – провадив Луїс на моє прохання висловитись ясніше. – Він мінливий, як вітер або морська течія. Не вгадаєш ніколи його коників. Уже думаєш, ніби знаєш його і внатурився з ним, а він візьме та ще й так закрутить – накинетесь на тебе, рознесе на шмаття всі твої вітрила, що ти поставив на добру погоду.

Отже, я зовсім не здивувався, коли вибухнув шквал, за який попереджував Луїс. Ми з капітаном розгарячкувалися в суперечці – про життя, звичайно, – і я, набравшись не в міру сміливості, торкнувся вдачі Вовка Ларсена та його вчинків. Правду мовивши, я розтинав і вивертав йому душу так само безжально, як він робив те з іншими. Можливо, це було необережно з мого боку – така гостра мова, але я відкинув усю стриманість і різав і рубав йому, аж доки він розлютився. Його засмагле, бронзове обличчя зробилося чорне від гніву, очі йому спалахнули. В них не було вже ні ясності, ні здорового глузду – нічого, крім шалу божевільної людини. Я бачив у ньому вовка, та ще й скаженого вовка.

Заревівши, він стрибнув до мене і схопив за руку. Я силкувався мужньо вистояти, дарма що весь тремтів. Але величезна сила цієї людини зломилася мою волю. Він схопив мене рукою вище ліктя, і коли дуже стиснув мені руку, я не витримав і

голосно скрикнув. Ноги в мене підгиналися, я просто не міг стояти й терпіти той лютий біль. Руку було наче розчавлено.

Раптом він опам'ятався, бо ясний вогник засвітився в його очах, і відпустив мою руку з уривчастим сміхом, що більше скидався на рик. Я впав додолу, трохи-трохи не зімлілий, а він сів, запалив сигару й почав стежити за мною, як кішка за мишею. Скорчений від болю, я помітив у нього в очах ту цікавість, що й раніш уже часто завважував, – подив, збентеження й вічне запитання: навіщо все це?

Нарешті я встав на ноги й піднявся трапом. Погожій порі настав кінець, і мені лишалося тільки повернутись до камбуза. Моя ліва рука заніміла, наче паралізована, і минуло кілька днів, доки вона ожила, але здерев'янілість і біль відчувалися ще не один тиждень. А він же не зробив нічого, тільки взяв мою руку і стиснув. Вона не була ні вивихнута, ні зламана. Він просто стиснув її своєю рукою. А він міг би накоїти й більшого, – я це зрозумів наступного дня. Просунувши голову в камбуз, Вовк Ларсен запитав на знак відновлення приязні, чи не болить моя рука.

– Могло бути гірше, – осміхнувся він.

Я саме чистив картоплю. Він вибрав велику необчищену картоплину і стиснув її в жмені. З-поміж пальців бризнула юшка. Решту він кинув назад у посудину, повернувся і пішов. А я вжахнувся: що б могло статися зі мною, якби це страховище приклало до мене всю свою силу?

Та все ж три дні відпочинку пішли мені на добре: коліно мое трохи підгоїлося, пухлина стухла, колінна чашечка ніби стала на місце. Але ті три дні завдали мені й прикрощів, як я й думав. Томас Магрідж мав видимий намір поквитатися зі мною за ті дні. Він злостився, лаяв мене без угаву, накидав мені свою власну роботу. Раз він навіть кулака підняв на мене, але я й сам уже озвірів і так вищирився на нього, що він злякався й відступив. Певно, непринадний вигляд був у мене, Гамфрі Ван-Вейдена, ту хвилину. Я скорчився за роботою в кутку смердючої корабельної кухні, і обличчя мое повернене вгору, до обличчя людини, що хоче вдарити мене: вищиривши зуби, я гарчу, як собака. В погляді моему жах і безпорадність укупі з відвагою, що вони породили. Не люблю я про це згадувати, воно мені приводить на пам'ять щура в пастці. Але ж таки від удару я врятувався.

Магрідж відступив і подивився на мене з такою ж ненавистю й злістю в очах, як і я на нього. Ми нагадували двох звірів, що вишкірилися один до одного, сидячи в одній клітці. Томас Магрідж був боягуз і побоявся вдарити мене, бо я не знітився перед ним. Тоді він вибрав інший спосіб залякати мене. У камбузі був лише один кухонний ніж, хоч трохи здалий. За довгі роки служби його сточене лезо зробилося вузьке й тонке. Ніж мав страшний вигляд; напочатку я навіть здригався щоразу, коли мусив брати його до рук. Кок позичив у Йогансена брусок і почав хвацько гострити ножа, значуще поглядаючи на мене. Він гострив його цілий день. Кожної вільної хвилини він брався за ніж і брусок. Ніж став гострий, як бритва. Магрідж усе пробував його пальцем і на нігті. Він голив ножем волосся на руці, оглядав його надзвичайно пильно і щоразу вдавав, ніби знаходить якусь там ще нерівність на лезі. Тоді клав його знову на брусок і гострив, гострив, гострив... Аж сміх почав мене брати, коли я дивився на нього.

А втім, справа була серйозна, бо я знав, що він здатен і підколоти мене. Томас Магрідж був боягуз, але в нього, як і в мене, у хвилину відчаю могла з'явитися відвага – відвага боягуза, яка спонукує чинити те, що суперечить його природі і чого він сам боїться.

«Кок гострить ніж на Гампа», – перешіптувалися матроси, а дехто й брав Магріджа на кпини. Він сприймав усе те спокійно, таємниче кивав головою і, здавалося, був навіть задоволений, аж доки Джордж Ліч, колишній юнга, утнув якийсь брудний жарт із цієї нагоди.

Річ у тому, що Ліч був один із матросів, яким було звелено облити Магріджа водою після його гри з капітаном. Очевидно, Ліч виконав своє завдання вельми сумлінно, і Магрідж того не забув. Градом посипалася добірна лайка, кок не пожалував і предків Лічевих, потім став погрожувати ножем, що гострив на мене. Ліч засміявся і ще крутішим словом сипнув, аж тут не встигли ми стямитися, як ніж, блиснувши, вмить розтяв йому праву руку від ліктя до самого зап'ястка. Кок, посатанілий лицем, відскочив, тримаючи перед собою ніж для оборони. Але Ліч поставився до пригоди цілком спокійно, хоч кров із руки цебеніла струмком.

– Ну, начувайся ти, кухарю, – сказав він, – гаряче тобі стане. Квапитись я не буду. Я загляну до тебе, коли ти будеш без ножа.

Сказавши це, він повернувся й спокійно вийшов собі. Магрідж пополотнів із жаху, коли побачив, що він наробив, і зрозумів, чого можна сподіватися рано чи пізно

від людини, яку він поранив. Але зі мною він став ще клятіший, ніж доти. Хоч він і боявся неминучої розплати за вчинене, та водночас розумів, що це була для мене дуже виразна наука, і почав ще більше знущатися з мене та попихати мною.

Вигляд тої крові, яку він сам пролив, розбудив у ньому жадобу вбивства, що межувала з божевільям. Йому, либонь, уже в очах червонилося від тої крові. І хоч душевний стан цей досить темний, проте я міг читати його думки так ясно, ніби їх було в книжці надруковано.

Кінець ознакомительного фрагмента.

Купити: <https://tellnovel.com/ru/dzhek-london/mors-kiy-vovk>

Текст предоставлен ООО «ИТ»

Прочитайте эту книгу целиком, купив полную легальную версию: [Купити](#)